

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри, к.політ.н., доцент

_____ **О. Л. Гільченко**

«_____» _____ **2021 р.**

**«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛІТЕТУ У
СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ДОСВІД КРАЇН
ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ»**

Кваліфікаційна робота здобувача вищої
освіти другого (магістерського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Зверєвої Валерії Ігорівни

Науковий керівник:

Балабанов Костянтин Васильович,

д.політ.н., професор кафедри політології та
міжнародних відносин

Рецензент:

Карчевська О.В., к.політ.н., доцент кафедри
політології та міжнародних відносин,

Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

Кваліфікаційна робота захищена за оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ....	10
1.1. Категоріально-понятійний апарат та методологічна база дослідження...	10
1.2. Стан наукової розробки проблеми та джерелознавча база дослідження.....	19
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	28
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ДОСВІД КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛІТЕТУ.....	55
Висновки до розділу 3.....	85
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92

ВСТУП

Проблема забезпечення безпеки є однією з найбільш актуальних проблем в теорії та практиці сучасних міжнародних відносин. Ця проблема стояла перед людством завжди, але на початку ХХІ століття вона набула нових вимірів. Це пояснюється з одного боку тим, що сучасній міжнародній системі стали властиві динамічні зміни характеристик її стану, параметрів центрів сили та взаємодії між ними, проходять процеси пов'язані з перетворенням міжнародно-політичних відносин на світово-політичні, у результаті яких з'являються нові форми викликів та загроз. Домінуючою тенденцією сучасного розвитку є процес глобалізації. Під її впливом трансформуються всі сфери життя сучасного суспільства, в тому числі і системи міжнародних відносин. Глобалізація принципово по – новому поставила проблему безпеки, змінивши її традиційне розуміння як відсутність воєнної загрози. В умовах глобалізації принципово змінився характер загроз, що змусило пошуковців вводити поняття «м'якої» та «жорстокої» безпеки. В цих умовах надзвичайно актуальним стало питання про механізми забезпечення національної безпеки. Багато з них вже не в змозі вирішувати проблеми безпеки держави, оскільки і глобалізація, і процеси, і характер новітніх загроз – локальні та регіональні конфлікти, міжнародний тероризм і активізація радикальних та екстремістських течій, розповсюдження зброї масового знищення та ін. – підвищують ступінь взаємозалежності країн і потребують для протистояння таким факторам збалансовані та узгоджені зусилля міжнародного співтовариства.

У зв'язку з цим на рубежі двох сторіч актуалізувалася проблема пошуку ефективних моделей забезпечення як національної так і регіональної і міжнародної безпеки, які вже були адекватні новим загрозам та викликам

безпеки, а також перегляду тих форм, які міцно увійшли в теорію та практику міжнародних відносин, у тому числі і політика нейтралітету.

Актуальність даної проблеми, на наш погляд, обумовлена тим, що в основу зовнішньополітичного курсу України покладено статус позаблоковості. Перехід країни до реалізації статусу позаблокової держави та проведення на його основі багатовекторної політики викликав яскраву дискусію серед політиків та дослідників, тому водночас визначив як противників так і захисників цього курсу [35]. У контексті цього, вивчення досвіду країн які вже багато років реалізують цей принцип та на його основі забезпечують свою національну безпеку, представляє для нашої країни не тільки чисто науковий, але і практичний інтерес. Також актуальність обраної теми обумовлена тим, що не знайшла достатньо глибокого висвітлення в українській історіографії.

Об'єкт дослідження – політика нейтралітету.

Предмет дослідження – досвід реалізації політики нейтралітету країн Північної Європи, зокрема Швеції та Фінляндії, в умовах глобалізації.

Історіографія проблеми достатньо обширно охарактеризована. Її умовно можливо розподілити на декілька груп.

До першої групи належать роботи теоретичного характеру, які вивчають проблему забезпечення безпеки в умовах глобалізації, це в першу чергу роботи присвячені новим підходам до забезпечення національної, міжнародної, регіональної безпеки які досліджують моделі кооперативної безпеки, загальної, безпеки демократичного світу. Це роботи американських дослідників Р. Кое та М. Михалка, російського дослідника В.М. Кулагіна. Особливий інтерес представляє монографія українського дослідника В. Грубова, в якій аналізуються моделі європейської безпеки.

Друга група робіт – це роботи які досліджують політику нейтралітету в умовах глобалізації. Найбільший інтерес для них представляють роботи С. Гріневецького, В. Карасева, Н. Мельника, В. Манжоли, А. Зеленко.

Третя група робіт, присвячених безпосередньо аналізу досвіду реалізації політики нейтралітету в умовах глобалізації. Конкретними країнами які розкривають участь цих держав у розвитку інтеграційних процесів у Європі та міжнародних організацій, у тому числі співробітництво з НАТО. Найбільший інтерес для нас представляють роботи К. Воронова, В. Кружкова, автори цих робіт розглядають аналіз досвіду нейтральних країн в умовах реалізації політики нейтралітету в умовах глобалізації. Серед цих робіт необхідно відмітити монографію «Північна Європа», «Регіон нового розвитку» під редакцією Ю.С. Дерябіна та І.М. Антюшиної, а також роботи В. Каструка, Н. Мельник. Стосовно робіт, що присвячені міжнародним відносинам в умовах глобалізації, то слід виділити К. Воронова «Країни Північної Європи: зближення геополітичних ліній» [9]; В. Соколова «Нейтралізм: історія та традиції» [47]; М. Кучинську «Куди йдуть колишні "євронейтралі"?» [28]; В. Вітрова «Зміни військово-політичної обстановки в Європі».

Четверту групу літератури складають роботи де досить вичерпне досліджено питання формування та трансформації нейтралітету у зовнішній політиці європейських держав. Зокрема, це роботи А. Дирди [5, 6], також ці питання були предметом досліджень ряду вітчизняних вчених, зокрема О. Ерднієвої, М.Русанової та ін. [1, 7, 12]. Всебічно розкрито у монографії Ханни Ойанен [15] питання взаємодії нейтральних і позаблокових держав Європи з міжнародними організаціями, такими як НАТО, ООН, ОБСЄ, ЄС. Схожа проблематика присутня також у роботах О. Мельник, В. Клименко, [10], В. Мальчикової [9] тощо. Найбільший глибинний аналіз реалізації політики нейтралітету Швецією, Фінляндією представлено в роботі «Регіон нового розвитку» під. ред. Ю. С. Дерябіна та І. М. Антюшиної, а також в працях К. Воронова. Щодо країн Північної Європи стосовно зближення геополітичних ліній та позиції північної Європи після кавказької кризи, то це розглянуто в роботі В. Каспрука «Скандинавські тигри».

Враховуючи дискусійний характер проблеми національної безпеки, на наш погляд, актуальним є розгляд проблеми нейтралітету як однієї з моделей національної безпеки на прикладі досвіду Швеції та Фінляндії, які реалізують цю модель в сучасній системі міжнародних відносин. Тема нашого дослідження цікава й тим, що нинішні українські прихильники нейтралітету або позаблоковості намагаються пов'язати їх зі старою концепцією руху неприєднання, як альтернативою силовому та ідеологічному протистоянню наддержав, не беручи до уваги той факт, що у зв'язку з процесом глобалізації світ став набагато складніше, і разом з тим втратив самостійну цінність, концепцію неприєднання, неучасті у військово-політичних союзах.

Історіографія проблеми представлена роботами загального характеру. Ці роботи присвячені проблемам нейтралітету в системі міжнародних відносин в цілому. Вони розглядають історію виникнення нейтралітету. Серед них потрібно відзначити такі: Пітер Ліон «Нейтралітет і розвиток концепції нейтралізму»; Бодрук О.С. «Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти»; Гончаренко О.М. «Альтернативи стратегії безпеки»; Кружков В. «Нейтралітет в європейском политическом поле».

Є низка робіт, які розкривають принципи, на яких будується ця модель безпеки. В цих роботах подається типологія нейтралітету. До них належать: Бодрук О.С. «Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти»; Воєнно-політичне співробітництво. Аналітична доповідь «Стратегічні партнери України: декларації і реалії».

На сьогоднішній день є роботи, присвячені аналізу досвіду використання цієї моделі безпеки в зовнішній політиці країн. Так, досвід Швеції знайшов відображення в роботі «Австрійська та Шведська політика безпеки».

Фінський досвід аналізується в роботах: С. Харрісона «Фінляндія та США», У. Джонстона «Зовнішня політика Берма», О. Гондогдієвої «Испытание нейтралитетом».

Однак відзначимо, що, на жаль дослідженням питань нейтралітету в теорії й на практиці не приділяється відповідної уваги. Між тим нейтралітет є однією з найважливіших форм контролю за виконанням норм міжнародного гуманітарного права. За більш ніж півсторічну історію існування ООН зміст багатьох міжнародно-правових актів пережив новий розвиток і потребує уточнення. Представляється необхідним внести уточнення та додатки в зміст інституту нейтралітету, оскільки з моменту його виникнення як міжнародно-правової категорії, пройшло більш ніж багато часу.

Мета дослідження – дослідити досвід країн Північної Європи з реалізації політики нейтралітету в умовах глобалізації.

Завдання дослідження:

- розглянути сучасні концептуальні підходи до забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації;
- розкрити фактори які впливають на можливість реалізації політики нейтралітету у XXI ст.;
- розкрити типологію сутності політики нейтралітету на сучасному етапі;
- на основі аналізу досвіду країн Північної Європи розкрити особливості реалізації політики нейтралітету;
- розкрити напрямлення та сутність трансформації політики нейтралітету на сучасному етапі.

Джерелознавча база являється однією з найважливіших складових даної роботи. В основі її – кілька груп матеріалів. Передусім, це політично-правові документи, тексти міжнародних угод, міжнародні договори. В цьому ж ряді – збірки документів з міжнародного права, тексти конституцій і державних актів нейтральних країн. Для реалізації дослідницьких завдань необхідними виявилися чинні документи зовнішньої політики низки нейтральних держав, передусім тих, які ми розглядаємо. Це конституція Швеції, Фінляндії, а також матеріали пов'язані з розробкою національної безпеки України

Джерелознавча база дослідження представлена джерелами різноплановими, які умовно можливо розподілити на декілька груп. До першої групи відносяться міжнародні документи які визначають правові основи політики нейтралітету. Це установчі документи Європейського Союзу: Маастрихтський договір від 1992р. [14]; Амстердамський договір від 1997 р. [1]; Ніццький договір 2001р. [37]; Лісабонський договір від 2007р. [29].

До другої групи відносяться документи в яких відображено та закріплена політика нейтралітету на державному рівні. Це конституції країн досвід яких аналізується їхньою зовнішньополітичною доктриною.

До третьої групи належать двосторонні та багатосторонні міжнародні договори Швеції та Фінляндії: Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Фінляндською Республікою [13]; Договір Швеції і Фінляндії про оборонну співпрацю [15]; Тристороння заява про намір між США, Швецією і Фінляндією [51]. Документи вищезазначених договорів цих країн розкривають участь у розвитку інтеграційних процесів у діяльності міжнародних організацій відповідних держав. Серед них особливо треба відмітити договори які визначають характер взаємодії Швеції та Фінляндії з НАТО.

Четверту групу джерел складають виступи політичних діячів даних країн. Найбільший інтерес представляють висловлювання президентів Фінляндії та Швеції з приводу характеру взаємодії їх країн з НАТО.

Методологію роботи складає принцип історизму, об'єктивності, системності, а також метод порівняльного аналізу, який дозволив розглянути поставлену проблему в комплексі та виявити особливості реалізації кожної з країн політики нейтралітету.

Наукова новизна роботи складається з того, що у такому ракурсі проблема не знайшла достатньо глибокого відображення в вітчизняній історіографії.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 85 сторінках. Список використаних джерел складається зі 105 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Категоріально-понятійний апарат та методологічна база дослідження

Аналізуючи певні завдання наукової роботи, необхідним, виступає виділення та тлумачення низки основоположних складових понятійного-категоріального апарату. В контексті формування об'єктивного сприйняття загальної сутності висвітленої тематики, особливої значимості набуває виокремлення основних категорій та понять: нейтралітет, зовнішня політика, холодна війна, біполярна система, м'яка сила, жорстка сила, м'яка безпека, Арабська весна, національна безпека, регіональна безпека, глобалізація.

Поняття «нейтралітет» походить від латинської мови у тлумаченні «ні той, ні інший». Даний термін має великий історичний період формування, але задля висвітлення сучасного стану зазначеної проблематики, варто проаналізувати значення останніх двох століть.

Перш за все, варто розділити підходи авторів до тлумачення зазначеного поняття на 2 групи за характером їх розкриття.

До першої групи належать автори, які розглядають нейтралітет як політичну модель поведінки акторів міжнародних відносин [35].

До другої групи можна віднести розгляд нейтралітету у двох теоретичних вимірах: як політичну спрямованість держави та як нормативно-правовий стан.

На думку Ф.Ф. Мартенса, російського науковця сфери міжнародного права, поняття «нейтралітету» в контексті міжнародних відносин слід розглядати як положення держав, яке втілюється у невтручанні у активні військові дії під час війни, та неприєднання до військових блоків у мирний стан [52], [36].

Натомість, О. І. Туінов у своїй праці «Нейтралітет у міжнародному праві» розділяє поняття постійного нейтралітету та нейтралітету під час війни на два значно різних терміни за їх юридичним тлумачення. Даний факт особливо знаходить відображення під час аналізу основних форм закріплення нейтралітету на правовому рівні.

За термінологією Ю.А. Умеренко, варто виокремлювати як окреме політичну модель поведінки, та як міжнародно-правове явище [36].

Однак, на думку автора, с сьогоденному світі, ці обидва тлумачення представляють собою комплексне явище, яке об'єднує як нормативно-правові засади так і практично реалізовану модель співіснування. Аналіз основних представників політики нейтралітету серед держав, дає змогу казати про наявність першої та другої форми охарактеризування даного терміну, при детальному розгляді.

На ряду із поняттям нейтралітету, необхідності набуває розкриття сутності поняття «зовнішня політика». Під зовнішньою політикою, в контексті дослідження, варто розуміти практичну діяльність суб'єктів міжнародних відносин спрямовано на захист та ініціювання національних інтересів. Також, в дане тлумачення варто вкласти сутність будь якої діяльності держави за межами державних кордонів, що розширює поняття національних інтересів. В даному спектрі, співробітництво держав на міжнародному рівні розглядається як одна із складових зовнішньої політики.

Враховуючи наявність аналізу зовнішньополітичної діяльності держав Північноєвропейського регіону у період XX-XXI століть, необхідним вважається виділення понятійного апарату притаманного даному період.

Період «холодної війни» бере початок з 1945р. У даний час цей термін з'явився у політичній риторичі із значенням політичної, економічної, ідеологічної конфронтації за умов відсутності наявних активних військових дій між державами. Створення двох конфронтуючих сторін у вигляді Сполучених Штатів Америки та країн підтримуючих їх спрямування у

вигляді міжнародних організацій, та СРСР. Незважаючи на факт наявності низки моментів ескалації, даний період варто розглядати як напіввійськовий.

Однак, аналізуючи розгляд поняття «холодної війни» Великої російської енциклопедії, необхідно розуміти під даним терміном конфронтаційну діяльність не прямого характеру, яка мала прояв у локальних зіткненнях та накопиченні оборонного потенціалу [61]. 2 половина ХХ століття, охарактеризувала напрямок діяльності Швеції та Фінляндії, спричинив появу самого явища політики нейтралітету у зовнішньополітичних напрямках даних держав.

У контексті питання холодної війни набуває потреби виокремити характеристику міжнародної арени того періоду, так звану «Біполярну систему» міжнародних відносин.

«Біполярна система» – система, яка ґрунтується на існуванні двох протидіючих політичних блоків. Кінець другої світової війни сформував розділ міжнародної арени на два блоки, що знаходить підтвердження у появі ОВД та НАТО. Цей факт розділив світову арену та вплив на неї. У даному, контексті у роботі розглянуто позиції Швеції та Фінляндії в тогочасних умовах.

Біполярна систем міжнародних відносин поставила низку питань перед країнами Північної Європи. При тому, геополітичний стан зазначених держав мав безпосередній вплив на формування зовнішньої політики в умовах холодної війни. Розпад Радянського Союзу призвів до формування багатополлярної системи міжнародних відносин, що неодмінно відклало відбиток на міжнародному становищі в цілому. Перехід до збільшення кількості впливових гравців на світовій арені, розділив сфери впливу та створив нові загрози безпеки держав. У свою чергу, характер загроз поставив питання поділу на «м'яку» та «жорстку» силу.

Термін «м'яка сила» був введений у політичний дискурс Джозефом Найем у 1990 році. Його праця «Bound to lead: The changing nature of American Power». У первинному розуміння, «м'яка сила» на його думку,

являється прямою проти ставністю військовим та агресивним комплексам дій держави [90]. М'яка сила – комплекс заходів спрямований на досягнення національних інтересів виключно не військовими силами. Під даним терміном прийнято розуміти різноманітну форму впливу невійськовими методами. Дана форма здійснення зовнішньої політики включає такі види, як: економічний, екологічний, культурний, громадський. Даний список може бути варіативним та формуватися як сумісність векторів впливання.

Цей термін широко використовується в міжнародних справах аналітиками та державними діячами. Наприклад, міністр оборони США Роберт Гейтс говорив про необхідність посилення американської м'якої сили за рахунок різкого збільшення витрат на цивільні інструменти національної безпеки – дипломатія, стратегічні комунікації, зовнішня допомога, громадянські дії та розвиток економіки.

Натомість, Д. Най, також виокремлює «жорстку силу» як комплекс військових та економічних заходів досягнення тих самих цілей. Жорстка сила на відміну від м'якої має на меті саме агресивний та наявний характер. Дана модель поведінки сприймається як традиційна форму досягнення цілей національних інтересів держав. Однак, в умовах багатопольярного світу та розвитку науково-промислової діяльності, обидва терміни слід розглядати окремо. Неодноразово його точка зору піддавалася критиці, однак, в рамках нашого дослідження, варто брати до уваги факт існування зазначених явищ. Наслідком появи концепцій «м'якої» та «жорсткої» сили, логічним до розгляду постав розвиток іншої сторони даного питання – сфери безпеки. Із появою окремих складових поняття відстоювання національних інтересів, змінюється традиційний підхід до відповідних дій на загрози та виклики сфер міжнародної та національної безпеки.

Наступними термінами, які потребують охарактеризування, слід вважати сфери «м'якої» та «жорсткої» безпеки.

«М'яка безпека» – комплекс заходів спрямований на протидію викликам економічної, культурної, екологічної та політичної сфери безпеки.

Основною відмінною рисою м'якої та жорсткої безпеки виступає відсутність у першому випадку запобігання агресивним методам протидії. Натомість, використання засобів жорсткої безпеки має різкий та як правило доволі агресивний вид.

Неодмінно, під час роботи було розглянуто наслідки подій такого явища як «Арабська весна» якому потрібно дати пояснення.

«Арабська весна» - це серія демократичних повстань, яка охопила декілька мусульманських країн, включаючи Туніс, Марокко, Сирію, Лівію, Єгипет та Бахрейн. Події в цих країнах зазвичай почалися навесні 2011 року, що призвело до назви [72]. Сукупність демократичних повстань даного періоду спричинила значний прояв на формування нових загроз як у світовому контексті, так і в контексті сфери безпеки європейських держав.

«Національна безпека» – стан захищеності складових держави від загроз різного характеру. Даний термі перше був введений у політичну теорію та практику Т. Рузвельтом у 1904 році. Під час приєднання до території США Панамського каналу. Пізніше, даний термін неодноразова піддавався коригуванню. На сьогоднішній день, визначення даного поняття має широкий спектр який включає в себе економічну, екологічну, соціальну та політичну безпеки.

Вивчення терміну «регіональна безпека» простежується за геополітичними працями кінця XIX – початку XX століття. Однак на сьогоднішній день дане поняття чітко виокремлюється на ряду із глобальною безпекою та національною. Класично, у значенні цього терміну прийнято розуміти комплекс заходів безпеки спрямованих на протидію можливим загрозам безпеки всього регіону.

Е. Лейк та П. Морган у 1997 року також спираються на концепцію регіональних комплексів безпеки в порівняльному дослідженні основних регіональних систем, а Р. Келлі 2007 року ставить регіональну безпеку в загальну структуру так званого "нового регіоналізму". Б. Бузан, розглядаючи у своїй роботі «Безпека: нова основа для аналізу» розкладає явище безпеки

на декілька складових, чим виводить поняття національної та регіональної безпеки. На ряду із традиційним підходом щодо трактування вища безпеки як стану захищеності від військових загроз, він виокремлює економічні, соціальні, екологічні та політичні аспекти [50].

В рамках нашого дослідження, раціональним буде розглядати поняття «регіональної безпеки» у значенні комплексу заходів національної безпеки окремо обраних суб'єктів регіону як інструменту регіональної безпеки.

Питання поняття «глобалізація» бере свій початок ще з давніх часів. Розвиток науково-технічної сфери призвів до появи нових більш масштабних питань у багатьох сферах життєдіяльності людини. Із розвитком засобів комунікації відбувається процес зближень та розмиття державних кордонів що виражається у появі нових факторів які впливають як на кожного індивіда так і на громадськість в загалом.

Д. Белл, вкладає у термін «глобалізація» перед усім економічний характер даного явища. На його думку, в першу чергу, проходить процес зближення точок виробництва та продажу, що значно змінює загальну світову економічну систему. Економічна глобалізація означає зростаючу економічну взаємозалежність національних економік у всьому світі через швидке зростання транскордонного руху товарів, послуг, технологій та капіталу.

Глобалізацію зазвичай визнають рушійною силою економічних, технологічних, соціокультурних, політичних та біологічних чинників. Саме процеси глобалізації дають змогу поділити сферу безпеки в даному дослідженні на національну, регіональну та глобальну безпеку.

Процеси глобалізації слід вважати об'єктивним явищем сучасності. Проте, появи нових суб'єктів міжнародних відносин у вигляді міст та особистостей свідчить про появу нових форм здійснення міжнародних відносин. Даний вислів, говорить про існування сьогодні все більшої кількості факторів які взаємопов'язують багату кількість сфер життя.

Варто говорити, що сьогоденні процеси зовнішньої політики як окремо взятих акторів, так і їх сукупності формується на базі великої кількості явищ та дій. За рахунок появи нових акторів міжнародної системи, та методів здійснення власної політики на міжнародній арені, питання політичної моделі варто розглядати з різних точок зору. Поняття нейтральних держав сьогодні потерпає змін як у теоретичній сфері так і у практичній. Форма реалізації даної моделі з боку деяких держав, варто аналізувати окремо від інших, задля розуміння власно концепцій зовнішньої політики.

Зробивши дослідження категоріально-понятійного апарату, можна зробити висновок щодо наявності великої кількості факторів які впливають на остаточне формування уявлення щодо тематики дослідження. Перш за все, слід говорити про необхідність виокремлення контексту основних термінів та явищ, задля об'єктивного дослідження. Явище нейтралітету підлягає детальному розгляду в наслідок впливу різних факторів на дві відмінні моделі реалізації. Неоднозначність трактування основних понять доводить факт остаточної невивченості, та існування питань потребуючих розгляду. Саме цей факт призвів до акцентування уваги на сучасних питаннях пов'язаних із процесами трансформації політики нейтралітету Швеції та Фінляндії в контексті регіональної безпеки Північної Європи.

Під час дослідження, була обрана сукупність необхідних методів задля детального вивчення питання.

Одним із основних методів дослідження було використано структурно-функціональний метод. Даний метод постає однією з найважливіших форм застосування системного підходу в дослідженні політичних явищ і процесів. Його можна визначити як дослідницький прийом, який полягає у розчленуванні складного об'єкта на складові, вивченні зв'язків між ними й визначенні місця і ролі всіх складових у функціонуванні об'єкта як цілого, за умови збереження ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем [42]. Застосування структурно-функціонального методу в дослідженні політичної системи суспільства

передбачає виокремлення елементів її структури, основними з яких є політичні інститути, з'ясування особливостей їхнього функціонування та зв'язку між ними.

Ускладнення політичних процесів, що відбуваються в сучасному світі, багатоманітність форм політичного життя на теоретичному рівні варто вивчати в контексті їх порівняння й зіставлення, побудови аналітичних порівняльних моделей, які б групували і класифікували політичні явища за певними ознаками. В нашому дослідженні, в зазначеному сенсі, використовується порівняльний метод. Метод порівняння орієнтує дослідження на розкриття спільних і відмінних рис політичних систем та їхніх елементів у різних країнах. При цьому акцент робиться спочатку на з'ясуванні спільного, оскільки відмінності між різнотипними політичними системами можуть бути з'ясовані лише в разі існування у них певних спільних, системних ознак [42].

Використання біхевіористського методу постало необхідним задля аналізу діяльності Північноєвропейських держав та акторів висвітлених у даному дослідженні, та формування загальної політичної картини. Використання даного методу передбачає визнання того, що політика як суспільне явище має передусім особистісний вимір, а всі групові форми дій виводяться з аналізу поведінки індивідів, які створюють групові зв'язки. Домінуючими мотивами політичної поведінки індивідів є їхні психологічні орієнтації, а політичні явища так само, як і природні, можуть і повинні вимірюватися кількісно. Грунтуючись на цих засадах, біхевіористський метод передбачає широке використання кількісних методів та моделювання політичних процесів тощо. За допомогою зазначеного метода досліджуються політичні орієнтації, позиції і поведінка людей, наприклад під час виборів, у конфліктних ситуаціях тощо [42].

Історичний метод було застосовано задля формування порівняльної характеристики політики держав у минулому та у теперішньому часі. Даний метод допомагає проаналізувати зовнішню середу політичних явищ та

діяльність суб'єктів міжнародних відносин. У контексті історичного методу політика розглядається з точки зору можливості використання позитивного політичного досвіду минулого для вирішення сучасних актуальних проблем [30].

Також, активно використовувався системний метод задля виокремлення взаємозв'язків у політичних системах. Завдяки системному методу було розкрито сутність політичної складової як цілісності. Зазначений метод надає засоби аналізу форм взаємодії політичної сфери з економічною, культурною, соціальною сфер, та сфери безпеки. За допомогою цього прийому було висвітлено канали впливу політичної поведінки на характер політичних інститутів і структур та доведено найзначніше призначення політики щодо забезпечення єдності, соціальної інтеграції, мобілізації ресурсів суспільства та стабільності[42]. Значення системного підходу до аналізу політики полягає в тому, що він дає можливість розглядати політичне життя суспільства, політичні явища і процеси не як розрізнені прояви суспільного життя, а як цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів, яка, при взаємодії з навколишнім середовищем, функціонує за власними закономірностями й виконує певні функції у суспільстві. Особливо даний метод використовувався під час аналізу сучасної форми політичної діяльності країн Північного регіону в контексті регіональної системи. Регіональна безпека розглядається як система, складовими якої виступає сукупність національних безпек. У свою чергу, національна безпека кожного з досліджених держав, розбивається на ряд елементів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на загальний образ системи безпеки.

Неодмінно, було використано синергетичний метод. Він полягає у думці, що різноманіття світу є важливою умовою його розвитку, тому і при аналізі політичних феноменів необхідно брати до уваги все різноманіття факторів, що впливають на політику з боку інших сфер життя: економіки, екології, культури, соціальної сфери, географії, демографії. У цьому зв'язку

синергетична методологія розглядає будь-яке спрощення або зниження різноманіття як серйозне, що на практиці може призвести до тяжких політичних помилок. Іншими словами, синергетичний метод зобов'язує при вивченні політичного процесу виходити не тільки з аналізу його політичних складових, але обов'язково брати до уваги складні опосередковані впливи на політику з боку інших, неполітичні чинники. В рамках дослідження, аналізується саме екологічна, економічна та демографічна складові, які передусім впливають на внутрішню та зовнішньополітичну картину. Взаємозв'язок географічного положення Швеції та Фінляндії потребує простеження, задля виокремлення даного фактору.

Загалом, методологічна база дослідження обрана задля якнайбільшого досягнення об'єктивності під час вивчення матеріалу із обраної тематики. Різноманіття складових проблеми трансформації фінської та шведської політики нейтралітету передбачає використання різних методів та підходів для загального зображення сучасних тенденцій.

1.2. Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження

Під час вивчення питання трансформації фінського та шведського нейтралітету як інструмента регіональної безпеки Північної Європи було проаналізовано основну частину дослідних праць з даної теми, які були поділені на декілька груп.

Перша група праць загалом присвячена опису питанням міжнародних відносин Північноєвропейського регіону, їх особливостям та основним процесам. Розгляд зазначеної тематики дає змогу сформуванню комплексне розуміння основних загроз безпеки даного регіону. Також, важливим для вивчення в даному контексті виступає питання геополітичних позицій міжнародних акторів регіону з приводу формування власної або загальної зовнішньої політики в умовах сучасного стану міжнародних відносин. У більшості, дане питання висвітлюється у працях російських вчених, однак, також виділяються актуальні думки зарубіжних діячів наукової сфери.

Над цією проблемою працюють такі автори, як: К. Воронов, Е. Мунро, Вітров В., Кучинська М., Кузнецова А.

Робота К. Воронова «Країни Північної Європи: зближення геополітичних ліній» [9] загалом розглядається питання зближення інтересів держав Північної Європи в умовах формування нового порядку денного у сфері міжнародних відносин. Автор акцентує увагу на появі нових та трансформації вже існуючих загроз як сфері національної безпеки держав, так і сфері регіональної безпеки. Перед обличчям нових викликів, країни вимушені шукати нові механізми протидії, які базуються як на власній політиці окремих акторів, так і на рівні регіону.

Е. Мунро у своїй роботі «Виклики для нейтральних і неприєднаних країн Європи та інших країн» [77] сучасні загрози та виклики держав нейтралітету та держав неприєднання. Також, розглядається загалом ситуація Північноєвропейського регіону як окремої складової європейського політичного простору. Наголошується на конструктивних та деструктивних проявів наявності політики нейтралітету у сучасному житті.

У роботі В. Вітрова «Зміни військово-політичної обстановки в Європі» [6] розглядається питання військово-політичної ситуації на теренах Європи. Особливої уваги приділяється сучасним загрозам безпеки та відповідній позиції держав Європи, та у тому числі, Північної Європи, щодо вирішення даних питань.

Автор Кучинська М. у своїй роботі «Куди йдуть колишні "євронейтралі"?» [28] зачіпає питання зовнішньої політики країн нейтралітету в контексті політики Скандинавських держав. Активно підіймається питання сучасної реалізації нейтральної політики в умовах вступу двох нейтральних держав до Європейського Союзу, та активізації співпраці із Північноєвропейським альянсом. Наголошується на основних фактах підтверджуючих зміну векторів у зовнішній політиці зазначених держав.

Автор Кузнецова А. у праці «Проблеми регіональної безпеки: нордичні країни» [26] розглядає комплекс основних загроз регіональної та національної безпеки країн регіону Північної Європи. Особлива увага приділена військово-політичному характеру викликів, але також зазначаються проблеми м'якої безпеки.

До другої групи наукової літератури належать праці, які висвітлюють стан зовнішньої політики Швеції, та особливості зміни зовнішньополітичного курсу за останні роки. В даній групі знаходяться автори які спеціалізуються саме на більш детальній тематиці питання нейтралітету, серед яких слід виділити таких, як: Петров К., І. Гришин, М. Пашков, К. Воронов

К. Петров висвітлює у праці «Участь збройних сил Швеції в операціях за межами національної території» [40] сутність миротворчої діяльності Швеції, яка відображає чіткий перехід у зовнішньополітичній спрямованості держави до нової форми. Автор підкреслює значний рівень присутності Швеції у операціях за власними кордонами та основні операції за участі Північноєвропейської держави.

Схожа за тематикою праця Воронов К. «Швеція-НАТО: конспіративна унія під лейблом нейтралітету» [10] також характеризує сучасний стан політики нейтралітету, на прикладі Швеції. Визначається основні тенденції сучасності політики Швеції у напрямку співробітництва з НАТО.

Особливої уваги заслуговує робота Пашкова К. «Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет» [39]. В даній роботі висвітлюється одна з головних тем присутня у дискусіях навколо геополітичного вибору України – тема нейтралітету, яка активно просувається окремими вітчизняними політиками та наполегливо нав'язується ззовні. В цьому контексті становить інтерес досвід нейтралітету Швеції, який часто згадується в означених дискусіях. Ця тема є сьогодні актуальною і в самій Швеції. З появою у світовому глобальному просторі так само глобальних нових загроз нейтралітет і позаблоковість дедалі менше

здатні слугувати засобом і гарантією національної безпеки. Тому в нейтральних та/або позаблокових країнах активізуються пошуки шляхів і засобів забезпечення національної безпеки в нових умовах. Зокрема, у Швеції йдеться про перспективи співробітництва з НАТО, посилення участі в Європейській політиці безпеки і оборони, а також – про створення скандинавського воєнно-політичного альянсу. У публікації роботи, особливо представлено миротворчий вектор зовнішньополітичної діяльності Швеції, за рахунок наявності якого, можна проаналізувати особистість держави та саме її «принцип нейтралітету».

Гришин І. у праці «Швеція все більше втрачає особливість» [11] робить аналіз внутрішньої та зовнішньої політики Швеції задля виокремлення сучасного стану політики нейтралітету держави. Сьогоднішні умови в середині та зовні держави поступово приводять до нових методів здійснення політики.

До третьої групи літератури належать роботи присвячені розгляду зовнішньої політики Фінляндії. Над даною тематикою працюють такі наукові діячі, як: Дерябін Ю, Бурнаєва Є., Килин Ю., Комісаров Ю.

Ю. Дерябін у власній статті «Фінляндія і НАТО»[12] зображено чіткий відхід правлячої верхівки Фінляндії під попередніх зовнішньополітичних орієнтирів. Однак, підіймається питання продовження курсу нейтралітету. Питання вступу нейтральних держав до Північноатлантичного альянсу розглядається як значно новий етап як для зазначеної країни, так і для регіону в цілому. Висвітлюються питання сприйняття міжнародною громадськістю співробітництва держави із НАТО та ЄС.

Автор Бурнаєва Є. у праці «Регіональна політика Фінляндії»[4] розглядає безпосередньо регіональний вектор зовнішньої політики Фінляндії. Основним питанням виступає спроможність держави до активної протидії новим загрозам регіональної безпеки Північної Європи. Актуалізується питання основних напрямків кооперації Фінляндії із іншими представниками регіону з приводу питань економічної та військово-політичної безпеки.

Комісаров Ю. у ході роботи «Лінія Паасікві-Кекконена: історія, сучасність, перспективи» [22] робить доцільний огляд історичної ретроспективи розвитку зовнішньої політики Фінляндії у ХХ столітті. Автор аналізує тогочасний стан політики нейтралітету Фінляндії, що дає змогу на базі історичних даних прослідити сучасні зміни у політичній активності держави. У роботі висвітлено основну характеристику зовнішньої політики держави після Другої Світової війни.

Килян Ю. у власній статті «Фінляндія в Євросоюзі, 1995-2015: підсумки і перспективи» [20] виокремлення позиції політики Фінляндії в рамках членства держави у Європейському Союзі. У статті аналізуються підсумки 20-річного членства Фінляндії в ЄС, які в цілому оцінюються як позитивні. Вміло використовуючи переваги інтеграції, північній країні вдалося помітно підвищити рівень розвитку економіки і добробуту свого населення, виступати з рядом продуктивних зовнішньополітичних ініціатив, перш за все в управлінні військовими кризами і створення активно функціонуючого "Північного виміру". Однак, успішна модель розвитку країни в рамках єдиної Європи після 2008 р стала давати збої. У сучасному глобалізованому світі економіка Фінляндії не може знайти точки опори для вирішення гострих соціально-економічних проблем. Для неї характерні загальна невисока ефективність народного господарства, що затягується економічний спад, Соціально-політична стабільність країни останнім часом знаходиться під загрозою конфлікту між організованою працею і капіталом, які дотримуються діаметрально протилежних поглядів на шляхи виходу країни з системної та структурної кризи.

Огляд історіографічної бази дає змогу автору сформулювати існуюче ставлення наукової сфери до загальних принципів політики нейтралітету на сучасному етапі, та опираючись на досвід авторів, систематизувати основні етапи трансформації даної політики. Враховуючи той факт, що більшість робіт на сьогоднішній день потребує коректування внаслідок стрімких змін у

сфері міжнародних відносин, автором було доповнено основні тези, які значаться у наступних розділах.

Характеризуючи джерельну базу, слід зауважити, що вона загалом складається із міжнародних документів, двосторонніх та багатосторонніх договорів, установчих актів та державних документів переважно на російській англійській, шведській та фінській мовах. Також, як і історіографічну базу, їх слід поділити на декілька груп.

До першої групи відносяться міжнародні двосторонні та багатосторонні договори.

Перш за все, варто виділити Договір про дружбу, співпрацю і взаємну допомогу між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Фінляндської Республікою 1948р.[13]. Даний договір включає відзначення позиції Фінляндії щодо прийняття статусу нейтральної держави, та гарантує невтручання у активні військові дії та неприєднання до жодних військово-політичних блоків. Даний факт, виступає нормативним підтвердження фінського нейтралітету, що особливо відіграє роль у порівняння із політикою Швеції.

Договір Швеції і Фінляндії про оборонну співпрацю [15] визначає основні сфери співпраці двох держав у сфері оборони. Слід говорити, що в умовах політики неприєднання Фінляндії та Швеції до військово-політичних блоків, даний договір можна розглядати у формі здійснення регіональної безпеки. В такому контексті, зазначене джерело виступає актуальним в нашому дослідженні.

Тристороння заява про намір між США, Швецією і Фінляндією [51] закладає основи задля розширення відносин між трьома сторонами заяви. У сфері військово-політичної безпеки, Фінляндія і Швеція розширюють можливості США щодо використання їх територій задля військових сил. Даний факт підіймає ряд актуальних питань у сфері регіональної та національної безпеки.

До другої групи джерел, було віднесено установчі документи Європейського Союзу.

Договір про Європейський Союз підписаний у Маастрихті у 1992 році [14] дає змогу говорити про задокументоване підтвердження зміни політичного курсу Фінляндії та Швеції. При аналізі трансформації нейтралітету Скандинавських держав, даний договір постає актуальним задля розгляду у період кінця ХХ століття.

Також, слід виділити Амстердамський договір 1997р. [1]; Ніццький договір 2001р. [37]; Лісабонський договір 2007р. [29]. В умовах зміни основних форм здійснення політики Європейського Союзу, варто говорити про трансформацію основних форм політики нейтралітету Швеції та Фінляндії.

До третьої групи джерел слід відносити державні документи Швеції та Фінляндії.

У першу чергу, було використано Конституцію Швеції [24], задля остаточного зазначення щодо відсутності офіційно закріпленої політики нейтралітету держави.

Конституція Фінляндії [23], також використовувалась із наміром виокремлення відсутності доказу закріплення моделі нейтралітету на державному рівні.

До четвертої групи джерел було віднесено виступи та заяви представників правлячої верхівки держав. Дана група дає змогу сформулювати уявлення щодо офіційного ставлення влади до вирішення та узгодження питань зовнішньої політики в сучасних умовах. Прикладом виступає промова міністра оборони Фінляндії Юсси Ніністьо до збільшення зусиль у сфері безпеки з боку Європейського Союзу [33]. Даний виступ був спрямований на виокремлення політики безпеки ЄС та НАТО як двох різних напрямків, та наголошено на спроможності сил ЄС до власних дій. Сумісна стаття прем'єр-міністру Фінляндії Юхі-Сіпіля та Швеції Стефана Льовена [56] з питання

вступу Швеції та Фінляндії до НАТО наголошує на позиції правлячих верхівок щодо остаточного приєднання до військово-політичного блоку.

До п'ятої групи відносяться матеріали засобів масової комунікації, журналістські статті та загалом неофіційні інформативні матеріали, висвітлюючи загальну ситуацію з різних сфер.

Загалом, вивчення джерельної бази дає комплексне бачення сучасного стану політичної та економічної картини формуючих контекст міжнародних відносин досліджуваної тематики.

Висновки до розділу 1

Враховуючи масштабний спектр політичних, економічних, соціальних та військово-політичних питань які охоплює тематика трансформації нейтралітету Швеції та Фінляндії як інструменту регіональної безпеки Північної Європи, було проаналізовано основну складову категорійно-понятійного апарату. Було визначено ряд необхідних термінів, для більш об'єктивного сприйняття всього дослідження. В умовах процесів глобалізації, варто розділяти поняття національної та регіональної політики. Наявність декількох тлумачень говорить про необхідність комплексного сприйняття сутності основних явищ розглянутих у дослідженні.

Підходи до охарактеризування поняття безпеки та його розмежування внаслідок появи нових форм здійснення захисту як відповіді на нові форми загроз, дають змогу дещо акцентувати увагу на актуальних питаннях. Розвиток інформаційного простору зробив більш складним процес об'єктивного сприйняття тих чи інших явищ. Сформовані умови призвели до зміни класичних підходів до розуміння таких понятійних одиниць як «глобалізація», «зовнішня політика», «Арабська весна» тощо.

Наявність значної кількості історіографічної бази дає змогу сформувати загальну картину ретроспективи огляду даної тематики та вилучити невизначені питання. Більша частина робіт присвячена саме аналітичній складовій основних зовнішньополітичних процесів пов'язаних із досліджуваною тематикою. В даному випадку актуалізується процес

вивчення сучасного стану міжнародних відносин у Північноєвропейському регіоні.

Комплексний підхід до тлумачення поняття нейтралітету в політичному контексті зосереджує автора на основних засадах існування даного явища. Проте, перехід до розділеної концепції безпеки на декілька взаємопов'язаних частин, робить складним процес формування єдиного висновку.

На базі джерельної бази, постає можливим обґрунтування висновків зроблених під час аналітичної роботи.

Сучасні виклики регіональної безпеки Північної Європи знаходять яскравого оприлюднення у сферах засобів масової комунікації. Тому, даний вид джерел виступає необхідним для чіткого окреслення теперішніх тенденцій у сфері зовнішньої політики та міжнародної активності у вивченому регіоні.

РОЗДІЛ II.

МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації і розпаду старого світопорядку в парадигмі безпеки пройшла принципові зміни. Зв'язані з одного боку – появою нових загроз, які носять глобальний характер, такі як проблема клімату, міжнародний тероризм, наркоторгівля, транснаціональна злочинність, з іншого боку деградація ООН та інших міжнародних організацій, які забезпечують неадекватність до нових загроз, а також кризу міжнародного управління [35].

Все це як вже говорилося вище призвело до того, що якісно змінилася ієрархія співвідношення міжнародної, регіональної та національної безпеки. Міжнародна зміна національної безпеки багаторазово зросла. На сьогодні будь-яка держава не може самотійно поодиноці забезпечити свою безпеку. Національна безпека сьогодні все більш визначається рівнем та ступенем міжнародної та регіональної безпеки. Глобалізація внесла зміни у розумінні політики національної безпеки, пов'язаної перш за все з тим, що глобалізація стирає грані між зовнішньою політикою та внутрішньою політикою [37]. Злиття цих двох важливих напрямлень державної діяльності в області національної безпеки означає, зокрема, що будь-яка країна котра претендує на те аби з нею вважалися інші країни вже не може дозволити іншу політику всередині своїх кордонів, та принципово іншу за їх межами. Тому політика національної безпеки сьогодні розуміється ширше чим це було раніше. Політика національної безпеки визначається як діяльність держави цілого суспільства та кожного громадянина окремо, направлену на захист національних інтересів та цінностей та їх примноження [51].

Сьогодні політика національної безпеки виявляється тісно пов'язана зі стратегією стійкого демократичного розвитку та є її невід'ємною частиною і

одночасно умовою для її реалізації [57]. При цьому система національної безпеки окремих країн стають по сутності цеглою будівлі міжнародної системи безпеки. У ХХІ ст. неможна будувати свою національну безпеку у замкнутій формі або за рахунок іншої держави або міжнародної безпеки [35]. Все це в нових умовах поставило питання о кардинальній зміні підходів до забезпечення безпеки на всіх рівнях, у тому числі і на національному рівні, пошуку та розробки нової методології політики забезпечення національної безпеки, створення нових моделей безпеки адекватних характеру загроз сучасної епохи.

На сучасному етапі в питаннях забезпечення безпеки кожна держава може покладатися на три системи безпеки, зафіксовані у міжнародному праві. Перша система – це система універсальної загальної безпеки, започаткована ухваленням Статуту ООН в 1945 р. Статут ООН акумулював у собі такі принципи, як незастосування сили і загрози силою; мирне вирішення міжнародних суперечок; загальне і максимальне роззброєння; повага та дотримання принципів міжнародного права. Друга система спирається на систему регіональної безпеки, створення якої передбачено Розділом VII Статуту ООН. Концепція колективної безпеки припускає довгострокові офіційні зобов'язання, що беруть на себе групи держав для гарантування безпеки кожного члена відповідної групи в межах їхнього загального простору. Третя система безпеки – індивідуальні заходи держав. Право держав на забезпечення своєї безпеки, яке витікає з основного принципу міжнародного права – принципу державного суверенітету – є одним з проявів незалежності держав. У всій сукупності глобальних процесів, що впливають на сучасну світову політику, саме глобалізація безпеки розглядається в теорії міжнародних відносин як найбільш тісно пов'язана з виникненням абсолютно нових викликів та загроз. Глобалізація підриває саме поняття національної безпеки, розмиваючи категорії зовнішньої та внутрішньої політики, м'якої та жорсткої безпеки, співвідношення витрат та переваг з конкретних міжнародних транзакцій.

Тому традиційна парадигма національної безпеки багато в чому поступилася місцем новим парадигмам глобальної безпеки, регіональної безпеки, транс регіональної безпеки та іншим, які розробляються в рамках моделей, що враховують сучасну динаміку глобальної безпеки.

Під впливом глобалізаційних процесів змінюється співвідношення трьох систем безпеки – на перший план виходить саме вимір регіональної безпеки і все більше національна безпека держави залежить від ефективної її співробітництва з іншими країнами в рамках регіону, до якого вона належить.

На початку XXI ст. особливо після подій 8 серпня 2008 р. стала яскраво проявлятися структурна криза як на міжнародній, регіональній так і національній безпеки [35]. Національна безпека це складне, багатовимірне поняття, котре з однієї сторони розглядається як стан при якому в державі захисні національні інтереси країни в широкому їх розумінні, які включають в себе політичні, економічні та соціальні аспекти. З іншої – це спроможність нації задовольняти потреби необхідні для її самозбереження, само вироблення, та самовдосконалення [57].

Національна безпека на сьогодні передбачає захист життєважливих інтересів особистості суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, які забезпечують стійкий поступовий розвиток країни. Національна безпека розуміється як стан захисту національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечуючи прогресивний розвиток особистості та держави [15].

Забезпечення національної безпеки завжди було головним завданням держави, однак саме поняття, увійшло в теорію та практику тільки в 1947 році. Зробили це американці прийнявши документ «Стратегія національної безпеки США, визначаюча напрямлення, механізми та забезпечення національної безпеки країни». З цього періоду розробка стратегії забезпечення національної безпеки увійшло в практику всіх держав [56]. Відсутність поняття національної безпеки аж ніяк не значило, що держави з

моменту свого виникнення не шукали ефективної міри здатних забезпечити безпеку країни. Однією з перших моделей забезпечення безпеки стали договірні союзи, створення блоків держав направлених проти суспільства. Створення Вестфальської системи міжнародних відносин стало пошуком моделей безпеки, заснованих вже на більш широкій правовій базі яка зазначає основні принципи держави та її зовнішньої політики. С цього часу пошуки моделей безпеки йдуть постійно як на рівні світового суспільства та к і на рівні окремих держав. У ХХІ ст. було створено декілька таких моделей – це модель балансу сили, модель військово-політичних союзів, блокова модель. Широке розповсюдження у ХХ ст. отримала «колективна безпека» отримавши початок свого розвитку ще у 30 рр.

Модель колективної безпеки передбачає довгострокові офіційні обов'язки, котрі беруть на себе групи держав для гарантування безпеки кожного члена. В основі цієї моделі лежать наступні принципи: відмова від використання сили для розрішення проблем, колективна реакція на агресора, мирне врегулювання спорів на основі міжнародного права [12,14]. У II пол. ХХ ст. отримала розповсюдження модель розширеної системи колективної безпеки, котра включила в себе комплекс заходів з колективної оборони направлених проти зовнішнього ворога. Право на колективну оборону знайшло своє відображення в Уставі ООН. В контексті цієї моделі створювалися НАТО та Варшавський договір, саме ця модель і отримала найбільше розповсюдження. К кінцю 90 рр. та початку ХХІ ст., як показала практика, ця модель виявилася неадекватною до характеру загроз, які потребують високий рівень забезпечення безпеки в цілому. Наприкінці 90 рр. з'являються нові теоретичні розробки американських політологів, які запропонували ряд нових моделей для забезпечення як національної так і міжнародної безпеки.

Модель кооперативної безпеки розроблена співробітниками Бруклінського університету Л. Картером, Д. Стайнбрунером у 1992 р. у книзі «Нова концепція кооперативної безпеки». Вперше термін кооперативна

безпека вжив О. Фулбрайт у своїй праці «Самовпевненість сили» котра увійшла в світ ще у 1967 році. Але як наукове поняття яке визначає новий підхід до забезпечення безпеки на основі співробітництва було введено як вже було сказано тільки на початку 90 рр. Кооперативна безпека на основі співробітництва виходить з принципу загальної участі, при яких наявність формальних інститутів є не обов'язковою, а навпаки вони є підтримкою неформального діалогу, який представляється більш ефективним та доречним. Концепція безпеки через співробітництво акцентує роль на превентивній дипломатії [38] та включає в себе 5 елементів. Це – встановлення контролю над ядерними силами, режим конверсії сфер оборонної промисловості, спільні договори, які регулюють чисельність військ, формування взаємовигідної концепції ефективного та легітимного втручання, у відповідності з якою, можливо використання сили, а також існування взаємозалежності [59].

Модель кооперативної безпеки віддає перевагу мирним політичним діям і в той же час не виключає застосування сили, але як інструменту превентивної дипломатії [17]. Кооперативна безпека заснована на постулатах ліберально-ідеалістичної парадигми та має декілька різновидів. Найбільш розповсюдженими є дві з них. вона апелює до міжнародних інститутів та правових норм та відповідно відноситься по термінології М. Уайта, до «гроціанської» (або «раціоналістичної») традиції. Інша наполягає на універсальності моральних норм та дотримання прав як основного критерію безпеки і тим самим відповідає «кантіанської» (або «революціоністської») традиції. Відмінності між ними настільки величезні, що по сутності мова йде о двох різних концепціях. Оскільки в першій з них приділяється значна увага необхідності створення самого широкого суспільства безпеки, у котрім могли б прийняти участь всі зацікавлені країни, то різновиди розглянутої концепції інколи називається ще «партіципативна безпека» [17]. У другій версії суспільство безпеки фактично обмежено достатньо вузьким кругом його членів. «Гроціанська» концепція кооперативної безпеки пишуть її автори, це

механізм утримання агресії через створення зустрічних загроз та поразки, тому від кого вона виходить. Заходи які направлені на досягнення кооперативної безпеки, повинні формуватися скоріше на основі згоди, чим нав'язуватися силою, а сама система кооперативної безпеки повинна виходити з таких передумов, які могли б сприйматися широким колом суспільства як легітимні. Такі міри повинні бути також інклюзивними у тому числі, що всі країни мають право на приєднання до них. Ці країни повинні в свою чергу, відповідати духу кооперативної безпеки та брати участь в становленні її правил. Автори особливо підкреслюють, що кооперативна безпека не повинна приймати форму окремого всеосяжного політичного режиму та згоди по контролю озброєнь. Також вона не повинна прагнути до створення міжнародного уряду. Кооперативна безпека у розумінні «брукінгської групи» не претендує на те, щоб знищити всі озброєння, запобігти всі форми насильства або гармонізувати всі політичні цінності. У фокусі її інтересів, запобігання накопиченню коштів для серйозної, навмисної організованої агресії [17]. Наряду с концепцією кооперативної безпеки котра на сьогодні є основою для трансформації таких інститутів безпеки як НАТО та ОБСЄ, створена система безпеки Європейського Союзу на початку ХХ ст., отримали концепція так названої «моделі загальної безпеки». Ця концепція не отримала такого детального опрацювання як концепція кооперативної безпеки. На сьогодні її характеризують тільки рядом загальних принципів. Це – відмова від використання військової сили, відмова від традиційної стратегії військової переваги над іншими державами, визнання того, що безпека держави не повинна залежати від рівня його військової могутності, визнання скорочення збройних сил та озброєння базових принципів загальної безпеки [12]. Саме ця модель і представляє модель безпеки «демократичний світ». Сутність даної концепції складається з того, що чим більше демократичність держави, ти менш ймовірність того що вони будуть воювати один з іншим. Звідси умови безпеки – це процес демократизації, впровадження демократичних цінностей по всьому світу. Ця

концепція фактично стала ідеологічною основою планів демократизації активного впровадження США при адміністрації Буша – молодшого [41].

Теорія демократичного світу – це теорія о взаємодії демократичних держав на міжнародній арені, згідній якій вони будуть прагнути до мирного співіснування, засновуючи свою взаємодію на тих чи інших моральних принципах, чим недемократичні держави. Гіпотеза йде своїм корінням до тез І. Канта о «вічному світі». Теорія демократичного світу розроблялась за кордоном М. Дойлем і Б. Расетом, а в Росії В.М. Кулагіним. Таким чином, сутність даної концепції полягає в тому, що в умовах глобалізації процес демократизації призведе до універсалізації характеру загроз. Демократичні держави з однорідною економікою, політичними режимами стануть більш миролюбними, не схильними воювати один з іншим через наявність загальних принципів та цінностей, на які вони спираються як при проведенні внутрішньої та зовнішньої політики. Існують також деякі культурні особливості демократичних держав, громадяни якого сприймають себе в якості вільних людей, поважаючи права інших. Країни самі створять модель безпеки в якій не буде умов для виникнення військових конфліктів або загрози тероризму (так як вони зрозуміють що це аморально). Крім того, у демократичних державах конфлікти прийнято вирішувати переважно мирним шляхом, а будь-які інші рішення о початку військових дій повинні пройти необхідні, підчас досить тривалі, легітимні процедури. У результаті на прийнятті рішень необхідно затратити велику кількість часу, що може призвести до охолодження початкового емоціонального накату та пошуку більш раціональному виходу зі створеної ситуації.

Однак, необхідно відмітити, що на сучасному етапі розвитку суспільства теорія демократичного миру залишається скоріше фантастикою чим реально застосовною теорією, оскільки на практиці більшість країн та їх діячі показують перевагу їх національних інтересів над прагненням до «вічного світу». Поряд з тими моделями безпеки, о яких говорилося вище, на сьогодні реалізується модель безпеки така як політика нейтралітету.

Поняття нейтралітету було відомо ще за рабовласницької формації. Географічні, політичні, економічні та інші фактори давали можливість окремим державам залишатися поза військових конфліктів між воюючими країнами. Але не було юридично визначено права і обов'язки нейтральних держав. Давньогрецькі та римські історики повідомляли цікаві дані про нейтралітет, виражаючи це поняття словами: триматися осторонь, не приєднуватися до воюючих, посісти середнє положення. Нейтралітет виник і потягом усього свого існування розумівся як міжнародно-правовий інститут, що регулює взаємини між державами в період війни. Це було головне в понятті нейтралітету, хоча він, починаючи із самих «ранніх ступенів розвитку цього міжнародно-правового інституту, включає норми відповідного поведіння нейтральної держави і під час миру». Зміст поняття нейтралітету змінювався в кожен історичну епоху під впливом економічних, соціальних і політичних умов певного відрізка часу і, зокрема, характеру воєн. Як поведінка виражалася в неучасті у війні й у підтримці мирних відносин з обома воюючими сторонами, нейтралітет був відомий ще в давнину. Однак тоді практика нейтралітету не одержала широкого розвитку, оскільки не існувала загальних і регулярних політичних і економічних зв'язків між державами.

Як більш-менш сформований юридичний інститут, що визначає в повному обсязі взаємні права й обов'язки воюючих держав і тих, хто не бере участі в війні, нейтралітет розвивається вже в Новий час. У XVII ст. сам термін «нейтралітет» входить у міжнародний побут.

Під нейтралітетом у міжнародному праві традиційно розуміють зовнішньополітичний курс країни, який характеризується неучастю цієї країни у війні між іншими державами, відмовою від військової допомоги сторонам, що перебувають у стані конфлікту, а також не входженням у військові блоки в мирний час [13,14]. Нейтралітет – політичне і юридичне положення держави, яка не приймає участі у війні між іншими державами і не робить військової допомоги ні тій, ні іншій воюючій стороні.

Принцип нейтралітету держав позначається у наступному. Воюючим забороняється проводити через неї війська і військовий транспорт; у випадку, якщо війська воюючої сторони з'являться на території нейтральної держави, остання зобов'язана їх інтернувати. Нейтральна держава зобов'язана також не допускати на своїй території формування військових загонів на користь воюючих. Вона не вправі сама постачати воюючим зброю і військові матеріали. Усі заборони й обмеження нейтральна держава повинна застосовувати однаково до обох воюючих сторін. Однак вона не зобов'язана забороняти своїм громадянам і фірмам торгівлю з громадянами і фірмами воюючих держав. Вона має право відбивати замах на свій світ нейтралітет збройною силою, і це не може розглядатися як ворожа дія. У випадку морської війни в територіальних водах нейтральної держави забороняється робити воєнні дії, у т.ч. захоплення торгових судів, створювати в цих водах, а також в партах і на рейдах нейтральної держави бази для військово-морських операцій чи засобу зв'язку для повідомлення з воюючими. Нейтральна держава зобов'язана не допускати спорядження в межах його юрисдикції судів, призначених для участі у воєнних діях на стороні кого-небудь з воюючих, і виходу таких судів у море. Військові судна воюючих можуть проходити по територіальних водах нейтральної держави лише за умови, якщо їхнє перебування в цих водах не перевищує 24 години і якщо одночасно в тому самому місці знаходиться не більше 3 судів одного воюючого. Подовження зазначеного терміну припускається тільки в разі аварії, загрозливого стану моря, але судно зобов'язане залишити нейтральні води, як тільки причина затримки зникне. Приз може знаходитися в нейтральних водах лише для проведення ремонту і поповнення запасів, а потім повинний вийти в море. У відношенні морської торгівлі визначається правило недоторканості нейтрального вантажу під ворожим прапором і ворожим вантажем під нейтральним прапором.

Статут ООН визначає нейтралітет як один із інститутів міжнародного права, побудований на визнанні прав нейтральної держави:

- на територіальну недоторканість і цілісність держави;
- на власні збройні сили, чисельність яких не перевищує потреб самооборони;
- на надання притулку біженцям і постраждалим внаслідок конфліктів;
- на економічну допомогу інших держав, якщо це не порушує її нейтралітету;

А також юридичних обов'язків нейтральної держави:

- здійснювати миролюбну зовнішню політику, розвивати дружні взаємини з усіма без винятку державами, сприяти зміцненню загальних миру та безпеки;
- на практиці доводити готовність здійснювати міжнародне співробітництво для вирішення економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем, сприяти та розвивати повагу до прав людини та основних свобод усіх без винятку людей, незалежно від раси, статі, мови та релігії;
- вирішувати власні міжнародні суперечки мирними засобами, спрямованими на зміцнення миру, безпеки і справедливості, утримуватися в міжнародних відносинах від погроз силою і від її застосування [75].

Таким чином, нейтралітет як модель забезпечення національної мав міжнародну правову основу, яка в свою чергу гарантувала ефективність використання цієї моделі.

Що стосується нейтралітету у повітряній війні, то його правила не зафіксовані в міжнародних конвенціях. Це пов'язано з тим, що під час формування змісту поняття нейтралітету авіації та підводного пересування ще не було. Тому цілком логічно вважається, що в даному випадку повинні застосовуватися за аналогією правила 5-ї чи 13-ї Гаазької конвенції, у залежності від того, чи йде мова про літаки або про гідролітаки.

З настанням війни держави, які в ній беруть участь, звичайно видають декларації про нейтралітет, хоча це і не вважається обов'язковим.

У мирний час країни, що набули нейтрального статусу, не повинні входити до військових союзів, не можуть надавати свою територію, морський

і повітряний простір для розміщення іноземних військових баз та переміщення іноземних військ, не повинні постачати зброю іншим країнам, які використовують її у воєнних конфліктах. У зовнішній політиці нейтральні країни мають дотримуватися рівного відношення до воюючих сторін.

Тільки ліквідація іноземних військових баз ще в мирний час може надати державі можливість уникнути війни і нищівного удару у відповідь по іноземних військових базах, розміщених на її території, який безперечно призведе до великих жертв серед мирного населення. На думку багатьох експертів у галузі міжнародного права, мати надію на те, що з початком війни держава, яка заявляє про свій нейтралітет, зможе ліквідувати чи закрити іноземну військову базу, абсолютно нереальна, оскільки вона чи навряд матиме для цього достатній час і необхідні можливості [78].

Загалом, переваги нейтрального статусу полягають в тому, що він передбачає певні юридичні гарантії безпеки з боку воюючих сторін, а також міжнародного співтовариства для країн, які проголосили себе нейтральними. Країни, що воюють, та міжнародне співтовариство зобов'язуються поважати статус нейтральної держави. Територія нейтральної країни є недоторканою і не може ніким бути перетворена в театр воєнних дій. Воюючі сторони та інші країни відмовляються від розміщення військ на території нейтральної держави та використання її повітряного і морського простору для переміщення своїх військ. Іноземні держави зобов'язуються по відношенню до нейтральної країни не утворювати на її території свої військові бази та не здійснювати в її територіальних водах ворожих дій, включаючи захоплення й огляд будь-яких суден і кораблів [78].

Насамперед, слід зазначити, що нейтралітет буває різний, існує безліч його форм. «Неприєднання», «активне мирне співіснування», «активний формальний нейтралітет», «позитивний нейтралітет», «ізоляціонізм» - це тільки перелік різних форм нейтралітету [16]. Кожна нейтральна держава по-своєму унікальна, але існують узагальнені положення про нейтралітет.

В історії міжнародних відносин існує кілька форм нейтралітету, кожна з яких має свої певні відмінності.

Нейтралітет збройний – колективні чи індивідуальні дії нейтральних держав, що вдаються до застосування сили, аби домогтися від воюючих держав поваги своїх інтересів. Зміст концепції збройного нейтралітету полягає в тому, щоб у складних умовах виникнення воєнних конфліктів можна було б забезпечувати національні інтереси, діючи самостійно чи разом з іншими державами, але при цьому не вступаючи у формальні союзи або коаліції та уникаючи особистої участі у воєнних діях [78].

Нейтралітет позитивний – одне з найменувань миролюбного курсу зовнішньої політики, успішно діючого в ряді країн Європи. В цьому ж значенні використовують терміни «нейтралізм», «політика неучасті в блоках», «політика свободи від союзів», «активний нейтралітет». На відміну від стану нейтралітету, існуючого під час війни, позитивний нейтралітет проводиться і в мирний час, а це означає, що держава, яка обрала позитивний нейтралітет в якості курсу своєї зовнішньої політики, не входить до нових військових союзів з великими державами, забороняє надання своєї території під іноземні військові бази, намагається встановити дружні відносини з іншими країнами. Оскільки країни, що йдуть на шляху до позитивного нейтралітету, не вступають ані в агресивні блоки, мовляв, НАТО або СЕАТО, їх політику називають нейтральною. Головна риса такого нейтралітету вбачається в активній участі у боротьбі за мир в сучасних умовах позитивний нейтралітет справедливо вважають однією з форм боротьби за мир та мирне співіснування [2].

Нейтралітет постійний – встановлене міжнародною угодою внутрішнім законодавством зобов'язання держави не брати участь у будь-якій війні, крім випадків збройного захисту власної території від нападу чи спроб воюючих держав включити її до війни. Постійно нейтральна держава не тільки приймає участь у війні, але вона також зобов'язана не брати участь у війні. Але вона також зобов'язана утриматися від здійснення в мирний час таких

дій, які у випадку виникнення війни можуть втягнути її у військовий конфлікт. Тому постійний нейтралітет припускає неучасть у військових блоках, відмовлення від надання території під іноземні військові бази, від оснащення армії ядерною зброєю. Особливістю статусу постійного нейтралітету є фіксація зобов'язань проводити зазначену політику в спеціальних міжнародних угодах чи у внутрішнім законодавстві. Постійний нейтралітет не обмежений часом і не пов'язаний з певною війною. Постійно нейтральна держава, як правило, має право володіти збройними силами, оборонними спорудженнями (зміцнення на кордоні) і у випадку замаху на її нейтралітет використовувати ці засоби для свого захисту. Тобто постійний нейтралітет не виключає право на самооборону, передбачену в ст. 51 Статуту ООН. Але у випадку виникнення війни між іншими державами постійно нейтральна держава завжди зобов'язана дотримуватися суворого нейтралітету [16,17].

Нейтралітет, який приймає країна тимчасово, тільки під час війни, є еwentуальним нейтралітетом. Згідно з таким видом нейтралітету, країна, що його проголосила, повинна домогтися термінового виведення із своєї території військ воюючої сторони, якщо вони до цього часу перебували на її території, оскільки факт наявності на її території військових баз однієї з воюючих сторін може слугувати юридичною підставою для іншої воюючої сторони вважати територію цієї держави театром війни з усіма негативними, можливо, навіть катастрофічними для цієї держави наслідками [78].

Слід зазначити, що держава, яка виявила бажання бути нейтральною, повинна оформити свій нейтральний статус юридично. Юридичне оформлення нейтрального статусу здійснюється шляхом прийняття закону про нейтралітет, прийняття відповідної резолюції Генеральної Асамблеї ООН або підписання договору про нейтралітет із зацікавленими державами. Під час воєнного стану для набуття нейтрального статусу достатньо офіційної заяви держави про нейтралітет у війні та донесення цієї заяви до воюючих сторін.

На різних історичних етапах зміст нейтралітету постійно змінювався, це обумовлено тим, що змінювався характер міжнародних відносин, використовувались нові способи ведення військових дій, поповнювався арсенал дипломатичних прийомів. Вже за часів Новітньої доби, особливо під час «холодної війни», в період правління в Радянському Союзі Микити Хрущова, між СРСР і США домінував конфронтаційний тип відносин, який потім змінився на політику «мирного співіснування», проголошену Леонідом Брежнєвим. Велику роль у розвитку нейтралітету відігравали міжнародні конференції, зокрема, Белградська конференція 1961 року, на якій постало питання активної боротьби за мир (позитивний нейтралітет) та засуджувалися дії провідних країн світу, особливо розв'язання ними «холодної війни».

По закінченні «холодної війни» домінуючими серед країн Центральної і Східної Європи відносинами із США стали відносини «партнерства» та «союзництва». Такі відносини були, здебільшого, спричинені крахом біполярного світу та переходом до моно полярної системи міжнародної безпеки, хоча цей процес не включав появу нових протиріч між країнами, які задекларували свою прихильність до партнерських воєнно-політичних відносин з провідними країнами світу.

Відтак, самі відносини партнерства між країнами набули різнорівневого характеру [27]. Якщо раніше проголошення нейтралітету і строге проведення його в життя допомагало забезпечити спокій народам нейтральних країн і в цілому відіграло позитивну роль, а прийняття державою зобов'язань нейтралітету не впливало на її міжнародну правосуб'єктність, не обмежувало її суверенітету, то сьогодні зміст і поняття нейтралітету принципово змінився. Це пов'язане з тими якісними змінами, що відбулися у сфері безпеки це:

- «деідеологізація» міжнародного права;
- зникнення біполярного світу;
- поява нової сторони воєнних конфліктів – міжнародного тероризму;

- потреба активної участі у процесах економічної і політичної глобалізації, миротворчих операціях ООН, усуненні джерел напруженості у світі [76].

Так і потреби країни, які обумовлені процесами глобалізації та інформаційною революцією.

Глобалізація підсилює взаємозалежність держав в сфері безпеки і економіки, що призводить до глибоких змін пріоритетів їхнього курсу на світовій арені. Змінюється зміст поняття «міць держави». За умов збереження значної долі військово-силового компоненту на перший план дедалі більше проступають економічні, фінансові, інтелектуальні та інформаційні ресурси впливу на партнерів і опонентів [43].

Глобалізація привнесла найістотніший компонент: цілісність у сфері безпеки – найважливішу область для головних елементів міжнародної системи. В умовах мережевих загроз, коли, наприклад, деградація низки держав «третього світу» представляє собою не тільки гуманітарну проблему, але й виклик національній безпеці інших країн, незалежно від того наскільки вони могутні і впливові, а фінансова криза в одному регіоні викликає ланцюгову реакцію по всьому світові і огортається рецесією всією світовою економікою, то не можна говорити про міжнародну систему як про перелік окремих хаотично представлених елементів [28].

Таким чином, в сьогоденних умовах безпека кожної окремої країни не може розглядатися окремо від стабільності і безпеки міжнародної системи в цілому. Якщо раніше безпека цілого визначалась «безпеками» багатьох окремих, то сьогодні це доповнюється тим, що безпека кожного окремого багато в чому визначається безпекою цілого.

Теракти, як і економічні кризи, підтвердили цілісність міжнародної системи. Однак ступінь її стабільності і безпеки зменшилась. Більш того, розгорнулась низка подій, які загрожують дестабілізацією всього регіону наприклад, ситуація на Близькому Сході. Якщо цей регіон зникне зі світової системи, то це порушить її цілісність. Ще один приклад – тактика теракту з

використанням зброї масового знищення. В такому випадку в одну мить будуть розглянуті базові правила і норми міжнародної поведінки. Можуть зникнути цілі країни і регіони, що означатиме загибель нинішньої системи і її цілісності, і створення нової міжнародної системи і її цілісності, і створення нової міжнародної системи за принципом колективної солідарності.

Як ми розуміємо, за умов глобалізації, яка поширюється швидкими темпами, політика нейтралітету у теперішньому її вигляді буде неспроможною вирішувати проблеми національної безпеки. В принциповому плані можливі два шляхи вирішення проблем в епоху глобалізації. Перший – шлях односторонніх дій. Прихильники такого вибору відображають, як правило, настрої західних держав. Сутність їхніх роздумів така: масштаб проблем, породжених глобалізацією, такий, що навіть сукупних ресурсів розвинених країн недостатньо для їх вирішення. А якщо так, то правильніше «впливати наодинці». Створюючи за допомогою протекціоністських дій і односторонніх, часто силових, рішень певні осередки економічної і політичної стабільності. Як на нашу думку, то подібний варіант відповіді на виклики сучасності неприйнятний ані за етичними, ані за чисто прагматичними міркуваннями. Спокуса односторонніх дій задля отримання максимальної користі від глобалізації і для захисту від її негативних наслідків провокує зростання суперництва, зневагу міжнародного права і багатосторонніх інститутів. Такий шлях може дати нетривалу вигоду, але шкода виявиться довготривалою: зросте небезпека розхитування основ міжнародного правопорядку, падіння керованості розвитку світової політики., гонка озброєнь.

Інший шлях – колективний пошук рішення двох взаємозалежних завдань. Перша, невідкладна – унеможливити небезпеку від загроз, що множаться, і ризиків політичного, економічного, кримінально-терористичного характеру. Друга, на довготривалу перспективу, - розробка стратегії управління глобалізацією, щоб розширити її позитивний вплив на всі народи, а не тільки на обмежене коло «вибраних» [13].

Ключ до пошуку ефективних рішень проблем безпеки вбачається у створенні глобальної системи протидії сучасним загрозам і викликам. Така система повинна бути призначеною для рішення реальних проблем у сфері національної безпеки, відповідати інтересам кожної держави, забезпечувати міжнародну стабільність і стійкий розвиток на загальносвітову довготривалу перспективу, що протирічить політиці нейтралітету [3,14].

Отже, в сучасній системі міжнародних відносин в умовах глобалізації, політика нейтралітету поступово втрачає свою спроможність ефективно вирішувати питання національної безпеки країн, які обрали такий зовнішньополітичний курс. Це торкається самопроголошеного нейтралітету. Ряд дослідників, вважали, що ефективність політики нейтралітету можливі тільки, якщо він має чітке юридичне обґрунтування у міжнародному праві, зокрема, призначається ООН та політика нейтралітету країни закріплена у документах цієї організації. Історичний досвід показує, що самопроголошений нейтралітет ніяким образом не виключає використання проти цієї держави сили «сильної сторони». Наприклад, під час I Світової війни нейтралітет Бельгії та Люксембургу був порушений Німеччиною; у 1915 році Туреччина порушила нейтралітет Греції; напередодні II Світової війни (1936) нейтралітет Бельгії та Люксембургу був повторно порушений Німеччиною; у 1939 році до «невдах» приєдналися Нідерланди; проголошений у 1918 році в односторонньому порядку нейтралітет Ісландії ніхто не визнав, а згодом (1940) його було скасовано.

Необхідно враховувати і досвід порушення СРСР самопроголошеного нейтралітету Угорщини у середині минулого століття. Нагадаємо, після обрання 23-24 жовтня 1956 року нового керівництва Угорської партії трудящих та уряду Угорщини СРСР ввів на територію додаткові війська. У відповідь 1 листопада 1956 року уряд І. Надя оголосив про вихід країни з Організації Варшавського договору (ОВД) та обрання нейтрального статусу. Однак це не завадило Радянському союзу за політичної підтримки країн-членів ОВД і Китаю розпочати інтервенцію (операція «Віхрь», у якій брали

участь близько 60 тис. військових) для придушення угорського повстання, арешту революційного уряду держави та заміни його на маріонетковий на чолі з комуністичним лідером Я. Кадаром [46].

Загалом виявляється, що самопроголошений нейтралітет не є статусом держави, а лише декларацією про бажання забезпечити себе від зовнішнього втручання. До речі, всі названі країни нейтралітет яких був порушений, після II Світової і «холодної» воєн стали членами НАТО.

Найбільш ефективною формою у зв'язку з тим є «постійний нейтралітет». Суть якого як вже відзначалося вище є – неучасть у будь-яких воєнних конфліктах (єдиним дозволеним для держави з постійним нейтралітетом видом воєнного конфлікту є оборонна війна, коли вона збігається з індивідуальною самообороною), у військових блоках і союзах, діяльність яких спрямована проти інших держав; постійний нейтралітет передбачає також протидію втягуванню у війну, недопущення іноземного втручання у внутрішні справи, створення на власній території іноземних військових баз і формування загонів воюючих сторін, передачі воюючим сторонам техніки та боєприпасів; при порушенні цих правил воюючі сторони вправі вважати територію нейтральної держави театром воєнних дій [76].

Український дослідник М. Сунгуровський розглядав можливість використання нейтралітету як моделі забезпечення безпеки в умовах глобалізації при відсутності між блокового протистояння та великомасштабних збройних конфліктів, з виходом на авансцену світової безпеки міжнародного тероризму статус воєнного нейтралітету втрачає сенс. Від загроз на випадок війни з міжнародним тероризмом не врятує ні воєнний, ні постійний нейтралітет. Та й незрозуміло стосовно кого він запроваджується? У сучасних умовах, коли відбуваються докорінні зміни в геополітиці, навіть успішні європейські нейтральні країни (Австрія, Фінляндія, Швеція) опинилися перед складним вибором засобів подальшого забезпечення національної безпеки та поступово «дрейфують» до систем

колективної безпеки [75]. Таким чином вчений робить висновок о неможливості забезпечити сьогодні національну безпеку на основі політики нейтралітету. До цього ж висновку приходять також і інші дослідники [31].

Поряд з політикою нейтралітету, широке розповсюдження отримала в 60-70 рр. поняття позаблоковості. Поява цього поняття пов'язано з періодом холодної війни, коли світ був поділено на два табори, а почався підйом національного руху колоніальної системи капіталізму та утворення в структурі біполярної системи міжнародних відносин – рух неприєднання. Це були держави які знаходилися поза блоків НАТО та Варшавського договору. Після краху біполярної системи поняття позаблоковості набуває нову якість та береться як у якості політики реалізації національної безпеки країни. Ряд країн, обирає позаблоковість як модель реалізації своєї національної безпеки. До цих країн відноситься і Україна, котра з приходом В. Януковича до влади визначила позаблоковість як основу зовнішньої політики країни. Ряд дослідників вважають, що не існує ніяких суттєвих відмінностей політики нейтралітету та політики позаблоковості. Так А. Зленко вважає, що сучасне тлумачення нейтралітету й позаблоковості зводиться до того, що участь у безпекових інституціях не суперечить нейтралітету / позаблоковому статусу, доки не тягне за собою участі в колективних діях, пов'язаних із забезпеченням колективної оборони [26].

Український дослідник М. Сунгуровський розглянувши позаблоковість вважає, що це є – відмова від вступу до воєнних союзів без будь-яких гарантій або міжнародного визнання свого статусу іншими державами [76], та позаблоковість можна розглядати як різновид нейтралітету. Ряд дослідників бачать в статусі України як для позаблокової держави хороші можливості для проведення багатовекторної зовнішньої політики України [24,64]. Необхідність вибору саме цього статусу – є наслідком геополітичного становища України.

В ракурсі геополітики Україна посідає на Євразійському континенті винятково важливе, багато в чому унікальне місце, яке часто визначають

поняттями «географічний центр Європи», «перехрестя між Сходом і Заходом». Маючи територію понад 600 тис. кв. км. і посідаючи в Європі, за останніми даними, сьоме місце за чисельністю населення, Україна володіє унікальними природними умовами, вигідно відрізняючись і родючістю ґрунтів, і значною кількістю корисних копалин, і сприятливими кліматичними умовами. До того ж вона володіє вельми розвиненими шляхами сполучень і має вихід до моря.

Високо оцінюючи геополітичне становище, яке займає Україна, західні політики і політологи доволі часто розглядали відносини, насамперед, через призму своїх відносин із Росією, а в геостратегічному вимірі – як головний аванпост перед Євразією в цілому. Звичайно, подібні перспективи не відповідають національним інтересам України [64].

Виходячи з викладеного, одним із головних принципів української геостратегії має бути багатовекторність її міжнародної політики. Історичні та географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Тому навіть палкі прихильники політики європейської чи російської одновекторності зовнішньої політики України повинні розуміти, що ні один з них не може бути єдиним стратегічним напрямком її зовнішньої політики [64].

Проте сьогодні принцип багатовекторності іноді має помилкове розуміння. Досить часто він трактується як хитання України між двома зовнішньополітичними напрямками – західним та східним.

В реальному житті багатовекторність треба сприймати не як постійні коливання зовнішньополітичного курсу, а в широкому розумінні, як розвиток і підтримка рівноправних і взаємовигідних відносин із багатьма учасниками міжнародного життя на основі потреб власних національних інтересів. Для України це абсолютно раціональна і прагматична політика, яка, окрім усього іншого, викликана ще й тим, що в Україні поки що немає єдності серед населення стосовно визначення зовнішньополітичних пріоритетів і тому

однозначний наголос на одновекторності вносить лише зайвий розбрат в українське суспільство [54].

Це положення має особливе значення, коли йдеться про воєнну політику України. Наша держава, саме внаслідок свого геополітичного положення і розбіжностей реальних внутрішніх геостратегічних орієнтацій населення, не може вести політику «проти» ні західного, ні східного геополітичних векторів [14,10].

Таким чином, Україна сьогодні обрала статус позаблоковості, як основу свого зовнішньополітичного курсу та забезпечення своєї національної безпеки, зацікавлена в осмисленні досвіду країн, які обрали політику нейтралітету як модель національної безпеки та накопичений громадський досвід її реалізації в тому числі і в умовах глобалізації.

Високі темпи економічного зростання Скандинавських держав у другій половині ХХ сторіччя спричинили активізацію потоків міграції на теренах регіону. Дана ситуація, перш за все, відноситься до питань шведської міграційної складової, однак ХХІ століття поставило дане питання і перед іншими суб'єктами регіону. Події 2014-2016 років на теренах Європи призвели до актуалізації даного питання, та до необхідності формування раціональних методів діяльності. Як відомо, питання міграції в рамках власно регіону завжди існувало як конструктивна форма обміну працездатними ресурсами у вигляді робочої сили. Починаючи с 1954 року було сформовано загальний ринок праці північних держав [31]. Говорячи про вплив міграційної складової того періоду на систему безпеки, варто говорити про максимально стабільний характер даного процесу. Маятникова міграція не виступала фактором спричинення змін у моноетнічній складовій населення держав, за виключенням Швеції. Початок 2000-х років можна характеризувати як період зростання рівня міграційного потоку до Північноєвропейських країн. Швеція та Фінляндія сприймали зазначений процес як важіль стабілізації проблеми зниження рівня народжуваності.

Проводячи сприятливу політику щодо соціального захисту нерезидентів держави, потік мігрантів мав безперервний стан.

Проте, незважаючи на конструктивний вплив даного явища, наявності набирає факт зменшення рівня моноетнічності населення. Розпад біполярної системи та поява нових джерел дестабілізації збільшили кількість мігрантів у зазначені держави. Перш за все, даний факт торкнувся Швеції [31]. Вказані події мали низку негативних проявів на теренах як власно Швеції, так і інших держав які потерпали від високої кількості іммігрантів. Підвищення рівня безробіття не єдиний прояв, в даному контексті. Враховуючи необхідність планомірного розселення іммігрантів, поставило питання соціально-економічної напруженості. Значну роль у даному питанні відіграв той факт, що більша кількість нових членів суспільства мігрувало на правах біженців, та отримувало соціальну допомогу від держави. Більш того, питання працевлаштування серед даних постало доволі важко, що підвисило рівень безробіття. Тож, через недостатній стан заробітної плати нових жителів Північноєвропейських держав, їх внесок до державного бюджету був значно менший за необхідний задля забезпечення комун де вони саме перебували.

Події арабської весни значно дестабілізували вже сформовану ситуацію для європейських держав. Як відомо, в першу чергу зазначені процеси мали негативний прояв задля транзитних держав, які відігравали роль первинного місця пересування потоків мігрантів. З таких держав, найбільш ураженими можна вважати Італію, Туреччину, Угорщину та ін. [32]. На перший погляд, міграційна криза не повинна була постати проблемним моментом задля країн Північної Європи. Проте, повертаючись до вищевикладених фактів, слід зауважити на значному рівні привабливості даного регіону задля мігрантів, з боку високого рівня соціальної забезпеченості. Починаючи з 2013 року до країн Північноєвропейського регіону прибуло більше двохсот тисяч мігрантів, що збільшило рівень міграційного фактору як загрози сфері безпеки Скандинавських держав [84].

Неодмінно слід говорити, що міграційна криза спричинила ряд нових загроз як для більшості країн Європи, так і для саме Північноєвропейського регіону. Збільшення ризику конфронтації суспільства на основі розбіжностей у культурної, етнічної та релігійної складових, варто вважати одним із основних наслідків даного явища. Враховуючи той факт, що дана проблематика мала прояв майже на всі держави регіону, зазначене питання можна розглядати в контексті регіональної політики безпеки. Загроза тероризму та розвитку насильства на теренах зазначених держав не єдиний наслідок подій спричинених арабською весною. Як відомо, незважаючи на близький за походженням підхід до політичної спрямованості, кожна з країн має свою політичну модель. Північні моделі мають свої відмінні риси, але вони також мають спільні важливі риси, які відрізняють їх від інших моделей праці та добробуту. Деякі з ключових спільних рис: високий рівень зайнятості, високий рівень продуктивності, стиснуті структури заробітної плати та універсальні схеми забезпечення добробуту суспільства [87, с.4]. Проте, стрімкий потік нової міграційної хвилі поставив питання спроможності держав регіону до конструктивної та швидкої реакції. Навіть при гарній інтеграції до ринку праці, стійкий масштабний наплив біженців збільшує державні витрати у країнах Північної Європи. Деякі з цих витрат пов'язані, насамперед, з прийомом біженців, обробкою їх заяв та даних, їх розселенням у муніципалітетах та здійсненням заходів інтеграції. Інші питання пов'язані з безпекою доходів, медичними послугами та освітою. Невизначена частка прибулих біженців являється більш-менш кваліфікованою і тому здатна внести свій конструктивний внесок у державні доходи. Тим не менш, попередні оцінки економічних наслідків імміграції біженців показали, що витрати перевищують доходи. Скільки податків потрібно буде збільшити або скоротити державні послуги залежить від обсягу імміграції біженців та успіху інтеграції ринку праці.

Ще одним питанням яке створює передумови загрозам м'якої безпеки, варто розглядати стан кібербезпеки Північного регіону. Актуальності даний

вид загроз набуває внаслідок подій липня 2017 року. Як відомо, значна частина комп'ютерної мережі збройних сил Шведського королівства була атакована, що призвело до відключення системи планування військових навчань [18].

Ще одною ланкою загроз політиці безпеки Північної Європи виступає наявність фактору сепаратистських гасл серед держав європейського простору.

Останніми роками в ЄС відбуваються рухи незалежності. Вирішальним чинником стала економічна криза та криза довіри, яка охопила континент. Зростання сепаратистських течій на сьогоднішній день одне з питань які підривають основні концепції закладені європейською спільнотою задля сумісного співробітництва та кооперації. Слід зауважити, що дана проблема не розглядається в даному контексті як загроза формування схожих течій на території Північної Європи. Однак, можна казати про появу загрози втягнення Скандинавських країн у військовий конфлікт у кордонах європейських держав, внаслідок дестабілізації положення

2014-2015 рр. спричинили появу впливового джерела сепаратистських течій. Активізація сепаратистських настроїв, та як наслідок, початок військових дій які мали на меті від'єднання території Луганської та Донецької областей від території України.

В даному контексті автором розглядається явище впливу розвитку течій сепаратизму у регіоні Східної Європи, як загрози безпеки Північноєвропейських держав. Поява агресивної діяльності загалом спричиняє ряд проблемних моментів не тільки для точки ескалації, так і для країн зовнішнього оточення. Прийняття сумісної політики оборони Фінляндією та Швецією під час вступу представників Скандинавських держав до Європейського Союзу, автоматично підтвердили рішучість країн прийти на допомогу у разі необхідності на ряду із іншими державами ЄС. Момент дестабілізації системи безпеки на Сході Європи примусив політичні еліти Північного регіону до планування імовірного втягнення до конфлікту. Однак, даний конфлікт має іншу форму впливу. Незважаючи на доволі

низький рівень сепаратистських течій на теренах Швеції, Фінляндії, Норвегії та Данії, у майбутній ретроспективі, впливає можливість зміни ситуації враховуючи сьогоденне положення соціальної складової сфери безпеки.

Посилючим даний напрямку загроз являється наявність сепаратистських течій на території Іспанії. Незважаючи на віддаленість Іспанії, в умовах зростання рівня глобалізації, даний фактор несе ту ж саму характеристику впливу. Факт розмивання моноетнічності населення держав Північноєвропейського регіону за рахунок збільшення потоку міграційної сили, створює передумови задля появи подібних джерел сепаратистських явищ. Незважаючи на офіційну позицію правлячої верхівки, щодо відсутності подібної загрози, у рамках зростання взаємозв'язку між різними політичними, соціальними та економічними процесами, дане питання має право на існування.

Повертаючись до питання європейської міграційної кризи, варто розглянути дане питання в контексті жорсткої безпеки. Події арабської весни, сформувавши ряд загроз дестабілізації положення на європейському просторі. У першому підрозділі, було висвітлено насамперед негативний наслідок даного явища задля економічної та культурної складової держав та регіону. Однак, одним із наслідків саме жорсткої безпеки Північної Європи слід вважати можливість розповсюдження та активізації терористичної діяльності. Повторюючи вищезгадане, варто наголосити, на тому, що Скандинавські держави представляють собою один із актуальних маршрутів задля міграції внаслідок високого рівню соціально-економічної забезпеченості мігрантів. Незважаючи на низку регулятивних заходів з боку держав, населення вимушене покинути власні місця проживання, стрімко направляються саме до зазначених країн. На думку президента Фінляндії, оголошену у лютому 2017 року, міграція та тероризм виступають основними загрозами безпеці як Європи в цілому, так і власно для Північного регіону [43].

Одним із наслідків недостатньої реакції на розвиток міграційних тенденцій з боку влади, можна вважати розповсюдження інформації. На ряду із населенням вимушеним покинути власні домівки та намагатися знайти притулку у країнах із розвинутою економікою, до Скандинавських країн та країн Європи загалом, можуть потрапити представники переступного світу. В даному ракурсі, наслідком подібних явищ може постати розвиток осередків міжнародної злочинності. Більш того, їх розвиток може бути підтриманий із зовні завдяки сучасним засобам передачі інформації та інших необхідних матеріалів іншими шляхами. З приводу цього, постає загроза розвитку та розширення міжнародної злочинності як у регіоні так і на національному рівні.

В рамках зазначеного контексту, варто виокремити основні дані щодо терористичної діяльності за останні роки в Європі. У 2015 році в державах ЄС повідомили, що в цілому було скоєно 211 завершених, невдалих або зломлених терористичних атак, внаслідок чого 151 загинули та понад 360 людей отримали поранення. В останні роки спостерігається зростання терористичних загроз та нападів, починаючи з 2015 року. У 2017 році в Європі загинули 62 людини за 33 терористичних нападів, які було вчинено релігійними жертвами [94]. Особливої уваги заслуговую той факт, що найбільша кількість сучасних терористичних актів у Європі має характер ісламістського тероризму, що ускладнює ситуацію в умовах діяльності країн Європи останніх років на території Сирії [93]. Внаслідок зазначених дій, та враховуючи релігійну та культурну характеристики тероризму на території Європи, об'єктивно слід вважати можливу появу нового етапу загрози.

Слід зауважити, що активізація тероризму у Європі охоплює період початку ХХІ століття, однак найбільш актуальні випадки задля дослідження розглядаються у період останніх років. Як відомо, Північноєвропейський регіон вже піддавався терористичним нападам. У 2011 році у Норвегії було скоєно подвійний теракт за участі Андерса Брейвіка. Даний факт наявно зображує наслідки існуючих загроз [25]. Розвиток процесів глобалізації

поступово призвів до зближення кордонів держав, та можливості передачі інформації у будь яку частину світу за секунди. Як і будь який процес, дане явище має позитивні та негативні сторони. Однак в даному сенсі, розвиток міжнародної злочинності та тероризму має підстави вийти на нові рівні.

В умовах появи нових засобів ведення міжнародної злочинності та терористичної діяльності, рівень загрози продовжує збільшуватися із кожним днем. Злиття даних двох течій представляє собою створення нової сфери деструктивної сили, яка не піддається загальному контролю. Незважаючи на стрімкий розвиток протиборчих заходів в інформаційній та оборонній сферах, даний фактор продовжує розвиток. На сьогоднішній день, світ потерпає від синтезу різних форм злочинності, які поступово доповнюються новими знахідками у створенні власної діяльності.

Висновки до розділу 2

Таким чином, процес об'єднання незаконних злочинних організацій та їх подальша консолідація у скоєні злочинів передусім спонукає до об'єднання національних складових протидії та формування об'єктивного засобу боротьби. Даний факт зачіпає питання кооперації на наднаціональному рівні. Інформаційний простір у сучасному житті має одне з провідних значень у питаннях аналізу та викриття імовірних нападів. Розвиток науково-технічної сфери перед обличчям зазначених загроз виступає одним із гарантів зниження ризиків ушкодження від подібних викликів безпеки.

Глобалізація змінивши парадигму безпеки, кардинально вплинула на ієрархію взаємодії між міжнародною, регіональною, національною безпеки гостро поставила питання у пошуку як нових моделей безпеки на всіх рівнях так і шляхів трансформації вже існуючих інститутів безпеки як правило заснованих на принципах колективної безпеки або політики нейтралітету.

РОЗДІЛ III.

ДОСВІД КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛІТЕТУ

На сьогодні цілий ряд держав реалізують політику нейтралітету. У цьому розділі ми зробили спробу дослідити досвід реалізації цієї моделі національної безпеки на прикладі європейських держав Північної Європи.

Кінець XX — початок XXI століття ознаменував значно нову форму зовнішньої політики держав Північної Європи. Враховуючи сучасні тенденції на міжнародній арені до зміни центрів сили, варто зазначити, що роль нейтральних держав у міжнародній сфері набуває особливого значення. Починаючи з 90-х років XX століття північні держави активно приймають участь у операціях щодо встановлення миру у ряді конфліктних регіонів, що у свою чергу, варто вважати одним із проявів реформування політики безпеки обох європейських держав. На ряду із зовнішньою політикою інших держав Північної Європи, зовнішня політика Фінляндії та Швеції знаходиться у стані трансформації та переходу до нових поглядів стосовно політики нейтралітету. На сьогоднішній день скандинавські нейтральні держави, а саме Швеція і Фінляндія, значно відійшли від основних засад даної політики, в умовах глобалізації.

Швеція країна яка має самий великий досвід реалізації політики нейтралітету. Вперше, нейтралітет Швеції був офіційно проголошено королем Густавом XIV у 1834 році у зв'язку з реальною загрозою перетворення Балтії в театр військових дій. З 1814 року вона не брала участі у війнах та не вступала ні в які міжнародні альянси. Проголосивши політику нейтралітету Швеція незмінно підтверджувала цей статус, коли виникали подібні ситуації або починалися війни.

Односторонні офіційні заяви про дотримання нейтралітету Швеція зробила також у 1853 р. (під час Кримської війни) та в 1914 році на початку Першої світової війни. У 1939 р. коли розгорталася Друга світова війна. Швеція проголосила статус «не ворожості» («nonbelligerency»). Під час війни між СРСР і Фінляндією (1939-1940 рр.). Швеція оголосила себе «невоюючою стороною», проте спрямувала до Фінляндії військові вантажі, прийняла фінських евакуйованих і дозволила участь шведських добровольців у фінських військах [44].

Проте, нейтральний статус Швеції, на відміну від аналогічного статусу Австрії і Швейцарії, не закріплений в жодному національному або міжнародному офіційному акті. Він не згадується в Конституції Швеції і не визнаний офіційно жодною з держав або міждержавних об'єднань. Лише щороку, за традицією, нейтралітет незмінно згадується в зовнішньополітичних деклараціях Уряду, які презентує в Парламенті глава зовнішньополітичного відомства і які можна вважати офіційними підтвердженнями державою свого нейтрального статусу – проте, проголошеного в односторонньому порядку.

Таким чином. Нейтралітет Швеції ґрунтується винятково на її власному самовизначенні на світовій арені. Наслідком цього є те, що країна не має жодних формальних міжнародних гарантій її суверенітету, а отже – змушена забезпечувати його самостійно, в т.ч. шляхом формування та утримання потужних оборонних можливостей [61].

До особливостей шведського нейтралітету цього періоду слід додати ще дві риси. По-перше, попри позаблоковий статус Швеції, офіційна доктрина НАТО розглядала її як природного союзника, армія якого утримуватиме скандинавський плацдарм і створюватиме своєрідний «буфер» між СРСР і членом НАТО – Норвегією. Відповідно, Швеція мала всі підстави покладатися на Альянс у випадку будь-якого збройного посягання на її територію та суверенітет.

По-друге, будучи нейтральною, Швеція, однак завжди виступала проти будь-якої агресії, не остерігаючись ускладнення відносин з країнами-лідерами обох воєнно-політичних блоків. Шведський Уряд послідовно засуджував як радянське вторгнення до Угорщини (1956 р.), Чехословаччини (1968 р.), Афганістану (1979 р.), так і дії США у В'єтнамі (1965 р.). Від того часу бере свій початок активна миротворча політика Швеції, яку характеризують так: коли йдеться про виникнення будь-якої «гарячої точки» на планеті, шведи не запитують: «що там робити Швеції?», вони запитують: «чому там досі немає шведських миротворців?»... [61].

Швецька лінія традиційного нейтралітету спочивала на «трьох китах»: 1) політичному курсі неприєднання та рівновіддаленості від великих держав; 2) широкої народної підтримки (у суспільної свідомості нейтралітет закріпився у якості справжньої національної риси); 3) сильної національної оборони при автономній військової промисловості [9]. Всі ці компоненти підверглися корегуванню в окремі історичні періоди. Так, Швеція в 1921 році вступає у Лігу Націй.

Зробивши в 1921 році свій історичний вибір набуття членства в Лізі Націй Швеція розраховувала, що позиції Ліги в міжнародній політиці зміцняться, а Швеція займе положення ідеолога світу. Однак незабаром неефективність Ліги ставала усе більш очевидною, колективна безпека перетворилася в ілюзію. Свою лепту внесла і відверто пасивна позиція ведучих європейських держав, що воліли пожертвувати будь-якою невеличкою державою – членом Ліги, чим піти на розрив відносин з Італією. Це було серйознішим ударом для малих європейських держав. Крім того, стало очевидно, наскільки ілюзорною була віра в те, що завжди можна домогтися збігу інтересів великих держав і малих країн. Саме тоді для Швеції нейтралітет знову став однією з альтернатив. Швеція дистанціювалася від Ліги Націй, і в березні 1935 року, якому призначено було стати переламним у зовнішній політиці Швеції, оголосила про свій намір почати переозброєння, та проголосила курс «добре озброєного нейтралітету». А після закінчення

Другої світової війни Швеція замінює це поняття на «миролюбний нейтралітет».

У контексті «миролюбного нейтралітету» Швеції доречно нагадати, що саме шведський дипломат Д. Хаммаршельд, обраний після Другої світової війни Генеральним секретарем ООН, одним із перших ініціював використання міжнародних миротворчих контингентів для врегулювання кризових ситуацій в різних регіонах світу.

Ця ідея Д. Хаммаршельда стала однією з головних складових зовнішньополітичної доктрини Стокгольма. Швеція традиційно бере участь у багатьох миротворчих місіях під егідою ООН, а плеяда шведських політиків (О. Пальме, Р. Екеус, Х. Блікс, Я. Еліассон, К. Більдт) зіграли помітну роль у встановленні миру та безпеки в різних країнах у рамках відповідних місій цієї та інших міжнародних організацій.

Під егідою ООН шведські військові спостерігачі, поліцейські та військові контингенти брали участь у місіях на Близькому Сході, у країнах Африки, в Індії і Пакистані, в Косово, в Тимор-Лешті і Грузії, у спеціальних політичних місіях ООН та операціях з побудови миру в Афганістані, Іраку і Сьєрра-Леоне. Не менш значимою є участь Швеції в місіях ЄС у Боснії і Герцеговині, Конго, провінції Ачех і на Палестинських територіях, в операціях ОБСЄ на Балканах і в Таджикистані, де працював шведський цивільний персонал.

Активною участю в миротворчих місіях Швеція заслужила, щоб її називали «світовим миротворцем», «моральною наддержавою», «сумлінням світу» [61,36].

З кінця 2001 року Швеція є членом Міжнародних сил сприяння безпеки (ISAF), функціонуючих під егідою ООН у Афганістані, прийняла участь у миротворчих місіях ООН та ОБСЄ у Грузії, місії ООН в Індії та Пакистані, а також миротворчих операціях в Косово, на Близькому Сході, Непалі, Сомалі, Судані. Швеція відокремлює близько 1% свого ВВП на допомогу розвиваючихся країнам. Однак, через світову кризу економічне положення

Швеції значно погіршилося, тому уряд вирішив скоротити об'єми шведської фінансової допомоги приблизно на 15%. Дві треті шведської допомоги, близько 18 млрд. крон, розподілені через Швецьке агентство міжнародного розвитку, SIDA. Організації та проекти, діяльність яких фінансується через SIDA, теж змушені економити. Тим більше, SIDA вирішили не урізати розмір допомоги, наприкладі, деяких бідних африканських країн [8,59].

Особливістю нейтралітету Швеції, як вже відзначалося вище, є те що він визначається тільки заявами уряду та ніколи не був юридично закріплено та кодифікований з токи зору міжнародного права.

Після падіння Берлінської стіни у Стокгольмі було досягнуто новий зовнішньополітичний консенсус між ведучими партіями – Соціал-демократичною робочою партією, Партією центра та Християнською демократичною партією які визнали нове поняття «шведський нейтралітет» у новому міжнародному політичному середовищі [9,104]. Шведські влади продовжують слідувати стандартним церемоніалам, та роздають ритуальні декларації о «Вірності лінії свободи від союзів», хоча членство країни в ЄС з 1995 р. навіть формально-юридично суперечить цієї доктрині. Наприклад, міністр іноземних справ Карл Більдт, виступаючи з щорічною урядовою декларацією 18 лютого 2009 р. в черговий раз заявив, що політика безпеки Швеції стабільна та незмінна [19,105]. Фредрик Рейнфельдт (прем'єр-міністр країни та голова правоцентристської коаліції з вересня 2006 р.) та К. Більдт підкреслив, що питання о членстві в НАТО не актуально до тих пір, поки у неї не має широкої внутріполітичної підтримки. К тому ж для шведського керівництва виключно важливо, як буде блокова лінія Фінляндії, о чому було оговорено Ф. Рейнфельдтом під час візиту канцлера ФРН Ангели Меркель 25 серпня 2008 р.

Після закінчення холодної війни Швеція офіційно декларує нейтралітет як основу своєї національної безпеки, одночасно йде послідовно по шляху його трансформації. Особливо це стало яскраво проявлятися після вступу Швеції у 1995 році в ЄС. Як вважає російський дослідник К. Воронов,

після приєднання Швеції та Фінляндії до Євросоюзу національна політика безпеки формально-юридично, а головне – суттєво – придбала євроцентристський характер. Поглиблення змін в постбіполярний період роблять неможливим для Стокгольму та Хельсинки проведення політики нейтралітету старого зразка. На практиці вони все в більшій мірі прагнуть вписатися у євроатлантичну зону (хоча і з розширенням глобальних завдань), тоді як єврооборона у рамках ЄС все ще знаходиться на початковій стадії становлення та формування [11,63].

На початку 1990-х рр. фактором, сприятливим зближенню Швеції з Північноатлантичним альянсом стало те, що завдання організації більш не обмежувалися виключно спільною обороною держав-членів, але в тому числі мали на увазі кризисне регулювання та інтефікацію співробітництва з іншими країнами. Ця часткова переорієнтація відповідала концептуальним основам зовнішньої політики Швеції, котра традиційно вітала превентивну дипломатію у противагу безпосередньо територіальної оборони.

У відповідності з новими національними стратегічними інтересами Стокгольм після закінчення холодної війни взяв курс на практичне зближення з НАТО. Вже на початку 1992 р. країна отримала статус спостерігачів в Раді північноатлантичного співробітництва (РПАС). Після його трансформації в Раді північноатлантичного партнерства (РПАП) Швеція також продовжила свою діяльність в цьому механізмі, який направлено на розширення політичного та військового співробітництва, яке проводилося в РПАС та про програмі «Партнерство заради миру». Дуже активно Швеція приймала участь в операціях ІФОР, очолюваними НАТО для виконання військових аспектів мирної угоди по Боснії, а надалі і в замінивши їх Силах по стабілізації. (СФОР) [8,57].

Зовнішньополітична доктрина Швеції констатує у тому числі необхідність підтримки трансатлантичних зв'язків, які для Швеції є необхідним фактором збереження стабільності у Європі та на Балтиці. Швеція підкреслює, що н одна крупна європейська держава не повинна в

односторонньому порядку домінувати у північноєвропейському регіоні, та присутність США бачиться як противага подібної можливості. Наприклад, в кооперації у сфері озброєнь необхідно «балансувати» між Європою та Америкою. Нарешті, обидві країни вітають «невійськове» співробітництво в НАТО (наприклад, спроби прийняти загальні правила для захисту навколишнього середовища у діяльності, пов'язаної з обороною, участь у миротворчих операціях, співробітництво в невійськовій сфері надзвичайного планування). Особливе значення приділяється програмі «Партнерство заради миру».

Підтримка Швецією трансатлантичної солідарності особливо зростає після терористичних атак 11 вересня 2011 р. Тоді шведський міністр іноземних справ сказав, що «якщо держава-член ЄС піддається терористичній атаці, Швеція без сумнівів надасть відповідну допомогу». Країна зробила також практичні кроки у цьому напрямку, виступив з пропозицією о покращенні функцій РПАС для боротьби з цією загрозою.

На сьогодні Швеція оказалась настільки втягнутою у діяльність структур НАТО, що багато критиків говорять о тому, що статус нейтралітету залишається лише формальністю [11,64].

То один, то другий шведський політик говорить о тому, що традиційний нейтралітет, дотримуваний з далекого 1814 року, вже не відповідає ні сучасним викликам та загрозам, ні міжнародним зобов'язанням Швеції. Перш за все перед партнерами – сусідніми скандинавськими державами і членами Євросоюзу. А співробітництво країн Північної Європи у сфері оборони не може бути альтернативною НАТО формою забезпечення національної та регіональної безпеки.

Підштовхують політиків до необхідності шукати нові варіанти забезпечення безпеки країни і відносини, складені у Швеції з Євросоюзом. Швецькі євроатлантисти звертають увагу на те, що статус нейтралітету вкрай сумнівний для держави, котре є активним учасником європейської політики безпеки та оборони, програми «Партнерство заради миру» та намагається

створити регіональну систему безпеки «Північне співробітництво». Адже Стокгольм має обов'язки перед Євросоюзом, та Швеція повинна їх дотримуватися, навіть не вважаючи на свій декларуєний нейтралітет. А тут в силу вступає також і інший фактор: переважна більшість країн Євросоюзу є членами НАТО та учасниками механізмів забезпечення безпеки обох організацій, існуючих паралельно та доповнюючи один іншого [48,24].

Враховуючи, що ЄС володіє меншими можливостями в порівнянні з НАТО, прихильники вступу в Альянс вважають нераціональними для Швеції знаходитися поза рамок однієї з цих організацій. К тому ж Стокгольм, не будучи членом альянсу, не має можливості вплинути на вироблення та прийняття рішень Організацією Північноатлантичного договору, хоча вона не тільки активний учасник програми «Партнерство заради миру». Вона активний контрибутор миротворчих операцій: сьогодні шведській контингент – один з самих багато численних в операціях НАТО по стабілізації ситуації в Афганістані.

Як показало обговорення цієї ініціативи урядом на початку 2011 року, опозиційні політичні партії – соціал-демократична, ліва та «зелена» - висловилися проти вступу в альянс. Одна партія займає більш жорстку позицію, інша – більш гнучку. Вони всі за співробітництво з НАТО. Але не більш того, вважаючи. Що Стокгольм так і не зайшов надто далеко, направивши контингент в Афганістан. Так і партнери Партії помірних та Народної партії з правлячої коаліції – Партія центру та Християнсько-демократична партія – вважають, що рівень співробітництва з Північноатлантичним альянсом більш чим достатній [44].

2011 рік також відзначився співробітництвом між Швецією та організацією у питанні Лівії. Примкнувши до міжнародної коаліції, Стокгольм тим самим в черговий раз порушив свій нейтралітет. Вісім шведських винищувачів були доставлені в Італію під командування НАТО. Вони були використані для забезпечення без польотної зони над Лівією, незважаючи на те, що Швеція не є членом військового альянсу. Шведами

дана дія уряду була сприйнята неоднозначно, будучи незадоволеними з приводу відправки військ у Афганістан, шведи вважають, що їх національні інтереси приносять в жертву НАТО та США.

За даними на 2011 рік – більш 500 солдатів воюють в Афганістані під командуванням НАТО. В Швеції розташовано Північноєвропейський аерокосмічний випробувальний полігон, який складається з 24 тисяч кілометрів обмеженого повітряного простору та наземних об'єктів, які є випробувальною площадкою для НАТО та США.

На сьогодні питання о вступі в НАТО не значиться у новій стратегії зовнішньої політиці, запропонованій у лютому 2011 році консерваторами. Як відмічають шведські експерти та політики, для того, щоб це трапилось, необхідна підтримка зі сторони соціал-демократів як основний опозиційної партії, вступ Фінляндії в НАТО та звичайно ж схвалення населення. Як фіни, шведи у своєї більшості виступають проти зміни статусу країни. За даними соціопитувань, більше 20 % проти. У більшості випадків через негативне відношення до політики Сполучених Штатів, миротворча операція НАТО в Косово, до і тому, що на ментальному рівні шведи вважають себе виключно нейтральною державою.

Можна зробити висновок, що незважаючи на систематично ведучі з цього приводу дебати, Швеція вступить в НАТО тільки в тому випадку. Якщо для неї виникне реальна, а не гіпотетична можливість військової загрози [49,32].

Остаючись в статусі нейтральної країни Швеція значну увагу приділяє своїй обороні. У 2010 році була прийнята нова оборонна доктрина країни, на основі якої Стокгольм проводить кардинальну реформу своєї армії та оборонного комплексу. Нова оборонна політика, яка на думку багатьох експертів, віддає пріоритет принципам колективної безпеки насамперед – Європейської політиці безпеки і оборони (ЄПБО). В новій оборонній політиці робиться чіткий акцент на питання солідарності: «важко уявити, що Швеція може залишитися нейтральною в разі збройного нападу на іншу

країну-члена ЄС». Відповідно, Швеція розраховує на допомогу інших членів ЄС [49,34].

З огляду на нові обставини, в листопаді 2008 р. військове керівництво отримало від Уряду настанови з планування нового обриса Збройних сил зразка 2014 р. Головною вимогою для армії була визначена здатність, спільно з іншими структурами, виконувати наступні завдання:

- оборона Швеції і захист фундаментальних цінностей та інтересів шляхом участі в місіях як у світі, Європі, регіоні, так і на власній території;
- попередження та відсіч збройного порушення кордонів Швеції;
- допомога суспільству в підготовці до дій під час надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків, а також в інших аспектах життєдіяльності в межах наявних ресурсів і можливостей [61,32].

Приймаючи нову доктрину своєї оборонної політики Швеція співвідносить її зі своїми планами активного співробітництва як з НАТО та Євросоюзом так і закріпленню співробітництва з країнами Північної Європи. Так Швеція повністю підтримала план Столтенберга, висловившись о поглибленні північної зовнішньополітичної кооперації та в сфері безпеки [11,70].

Таким чином, традиційна політика військового неприєднання у мирний час, що дозволяє залишатися нейтральною в разі виникнення війни поблизу кордонів держави, не відповідає національним інтересам Швеції в сучасних умовах. Гасло «Швецію може захистити лише Швеція, і Швеція захищає лише Швецію» втратило свою актуальність.

Головними пріоритетами та особливостями нової оборонної політики Швеції є участь у системі колективної безпеки, яка базується на активному співробітництві з міжнародними організаціями, розвитку європейських і регіональних можливостей протидії кризам за умови збереження здатності до оборони власної території і впевненості в політичній солідарності держав-партнерів.

Особливістю шведського підходу до колективної безпеки є захист спільних цінностей та поняття солідарності без необхідної формалізації взаємних зобов'язань.

Нова політика національної безпеки і оборони потребує радикальної трансформації оборонного сектору, яка, з огляду на досвід Швеції у здійсненні різноманітних реформ, потужні економічні можливості країни, вміння її керівництва визначати реалістичні цілі, а шведського суспільства – їх досягати, обіцяє бути успішною [89].

Також уваги заслуговує той факт, що починаючи з 2009 року Швеція заявила про намір здійснювати допомогу Балтійським державам у разі нападу. Стосовно джерела, Швеція підготувала нові основи своєї оборонної політики, і це сталося після того, як її парламент заявив, що Стокгольм може надавати і приймати військову допомогу. Це нібито також застосовується після отримання сили Лісабонської угоди, яка передбачає, що якщо країна-член стане жертвою військової агресії, то інші країни зобов'язані надати їй допомогу [65]. Можна відмітити що, цей крок вважається налагодженням безпеки у власному регіоні Швеції. Однак не слід відкидати той факт, що саме покращення рівня національної безпеки на довколишній території, дає змогу здійснення активної миротворчої діяльності за її межами.

Великого значення також мало прийняття резолюції Ради Безпеки ООН 1973 від 17 березня 2011 р., передбачаючи собою проведення міжнародної військової операції для захисту населення Лівії від діяльності режиму Муаммара Каддафі. 19 березня 2011р. західні держави почали проведення масштабної військової акції у Лівії. Пізніше НАТО взяло на себе керівництво цією операцією. Після цього, керівництво Швеції заявило о готовності до вступу у військову операцію проти режиму М. Каддафі. Ріксдаг 1 квітня 2011р. схвалив пропозицію уряду, та вже 3 квітня вісім шведських винищувачів JAS 39 Gripen та наземний персонал у розмірі приблизно 250 чоловік прибули до Італії [8, с.63-64]. Надалі вони керувалися силами НАТО. Той факт, що Швеція починаючи з того періоду і до сьогоднішніх днів

щільно координує з НАТО свої зусилля, та навіть співпрацює у рамках військових операцій, свідчить про те, що атлантичний вектор зовнішньої політики Швеції тільки посилюється. Починаючи з 2 квітня 2011 року, коли на базу НАТО на Сицилії вилетіли шведські винищувачі, і по 16 жовтня військові цієї країни взяли участь у 560 завданнях командування альянсу і підготували для нього 2 тис. 198 доповідей. Участь в операції обійшлося шведському уряду в 336 млн крон (51 млн доларів). Швеція оголосила про вихід з операції НАТО в Лівії 24 жовтня [64].

Варто засвідчити той факт, що дана операція, також посприяла збагаченню миротворчого досвіду Швеції, та зарекомендувала її як спроможного учасника операції з врегулювання конфліктів. В додаток, надана допомога, мала позитивний наслідок у економічній сфері країни, за рахунок продажу високотехнологічної зброї. Тож, можна сказати, що все одно, Швеція намагається будувати свою зовнішню політику, загалом на власних потребах.

Ще однією із конфліктних ситуацій у сучасному світі вважається ситуація у Республіці Малі, що у Західній Африці. Рада Безпеки ООН створила так звану MINUSMA для того, щоб внести свій вклад в покращення ситуації безпеки в Малі, для встановлення конституційного та демократичного порядку в країні та створити безпечні умови для запровадження гуманітарної допомоги. Будучи активним актором миротворчої діяльності Швеція не могла проігнорувати цю ситуацію. Шведський уряд прийняв рішення про участь своїх військових у місії ООН в Малі 13 березня 2014. Місія включає в себе стабілізацію обстановки, захист цивільного населення та персоналу ООН, створення умов для надання гуманітарної допомоги. У разі потреби кількість шведських солдат може зрости до 400. Військові сили шведів в Малі включають кваліфікований медичний і технічний персонал. Підполковник Карл-Магнус Свенссон очолює шведське військовий підрозділ, що вирушило в Малі 16 січня 2015 року [63]. Загалом, участь у даній акції, служить новим кроком у всій

миротворчій діяльності Швеції. Віддаленість від власного регіону свідчить про високий рівень підготовки воєнних сил держави, та про їхній достатній досвід подібних операцій. На сьогоднішній день Риксдаг розглядає питання про продовження операції в Малі до 30 червня 2016 року.

Уваги заслуговую той факт, що на сьогоднішній день, жодне вирішення конфлікту за допомогою миротворчого контингенту не проходить без участі Швеції. Як відомо, Швеція являється одною із п'яти країн що дотримуються стану нейтралітету, але активно просувають миротворчу політику. Але слід згадати, що на відміну від інших країн Північноєвропейського регіону, шведський нейтралітет не підкріплюється жодною нормативною базою. Цей випадок можна загалом вважати феноменальною особливістю «шведської моделі».

Розглядаючи сучасний конфлікт який розгорнувся на східній частині України, можна сказати що Швеція не змінила своєї політики. Як відомо, стосовно проведення агресивної політики з боку Російської Федерації, країнами Європейського союзу були введені санкції проти даної агресії. У свою чергу Швеція заявила що західні країни повинні зберігати ті ж самі умови тиску, задля досягнення результатів. До того ж, важливим є і той момент, що даний конфлікт саме підпадає під критерії для введення міжнародного контингенту задля врегулювання та стабілізації ситуації. Варто відмітити, що заклик до введення миротворців був оголошений ще починаючи з січня 2015 року. Проте ж, Рада безпеки ООН досі не прийняла рішення стосовно введення миротворчого контингенту на сході України. Уряд Швеції підтримує можливість розгорнути таку місію, тому що вона буде гарною альтернативою та к тільки буде позитивне рішення ради безпеки ООН, вони повністю підтримають висунуту пропозицію.

Аналізуючи зовнішньополітичне становище Швеції, можна сказати що на сьогоднішній день, вона зуміла сформувати деякий безпечний регіон навколо себе, у свою чергу заручившись підтримкою з боку багатьох географічно віддалених від неї держав. Прем'єр-міністр Швеції Стефан

Льовен заявив що Швеція підтримає рішення про введення миротворчої місії на Донбас, якщо воно буде прийнято Радою безпеки ООН. «Ми підтримуємо, якщо можливо розгорнути цю місію, тому що вона буде гарною альтернативою. Але треба подивитися, яким буде рішення Ради безпеки ООН. Як тільки РБ ООН прийме позитивне рішення, то ми повністю підтримуємо. Що стосується шведського внеску в цю місію, то це буде вирішувати наше оборонне відомство», - сказав прем'єр Швеції [44]. Миротворча направленість Швеція також дає змогу заручитися багатосторонньою підтримкою з боку великої кількості світових країн. Участь у здійсненні даних операцій з боку військових блоків та організацій мов би готує плацдарм для проведення багатьох зовнішньополітичних програм. На сьогоднішній день, саме Швеція виступає найважливішим партнером для НАТО. Однак питання остаточного включення Швеції до складу НАТО на сьогоднішній день вважається складним питанням. Аналізуючи внутрішньополітичний та соціально-економічний стан держави, слід зазначити про стійке протистояння опозиції та правлячої верхівки з приводу вступу до Північноатлантичного альянсу. До того ж, більша кількість населення виступає остаточно проти даного кроку. Загалом ця думка базується на минулих миротворчих операціях за участі миротворчого контингенту Швеції. До того ж, доволі різка зміна зовнішньополітичного курсу, не могла не визвати неоднозначність громадянської думки. Однак, провівши аналіз громадських поглядів на миротворчі операції, можна констатувати той факт, що з боку суспільства уряд бачить великий рівень підтримки щодо проведення даної діяльності.

Питання гуманітарної політики Швеції, у сьогоденному політичному становищі відіграє одну з найважливіших позицій. Враховуючи значний досвід держави у здійсненні гуманітарних операцій та ряді урядових органів діючих з приводу надання допомоги потребуючим регіонам світу, варто зазначити про особливості даної сфери зовнішньополітичної діяльності Швеції.

Швеція є одним з найбільших донорів гуманітарної допомоги та активною зацікавленою стороною в гуманітарній сфері починаючи з 2007 року. На думку правлячої верхівки держави, збройні конфлікти та природні катастрофи сьогодні створюють все більше засад задля впровадження активних механізмів допомоги у постраждалих державах та регіонах. Діючи у рамках Шведського агентства міжнародного співробітництва та розвитку(SIDA) здійснюється ряд заходів спрямований на підвищення рівня життя у малорозвинених або конфліктних державах, за допомогою підтримки економічного росту, демократії та рівності у гендерних розбіжностях [89].

Даний вектор зовнішньополітичної діяльності займає одне із провідних позицій серед усієї зовнішньої діяльності сучасної держави загалом. До того ж, починаючи з 2011 року шведський уряд посилив власну підтримку ініціатив дітей та молоді спрямованих на право захисту здоров'я, освіти та засобів до існування серед малорозвинених держав. Ця ініціатива схвалила ряд заходів в галузі освіти в конфліктних і пост конфліктних географічно не обмежених регіонах [98, с.57].

У березні 2014 року шведський уряд прийняв рішення в рамках політики шведської допомоги, щодо зміни всіх попередніх форм здійснення політики допомоги, в тому числі гуманітарної політики [98, с.56]. Зазначені перетворення мали вигляд у сприянні економічної та освітньої допомоги задля надання кращих можливостей громадянам країн із високим рівнем бідності. Дані зміни мали за основу статистичні данні рівня смертності серед дітей малорозвинених держав. Варто зазначити, що стосовно матеріалам рейтингу світових донорів 2014 року, Швеція увійшла у п'ятірку найактивніших донорів світової спільноти.

Проте особливого значення питання гуманітарної політики Швеції набуває перед обличчям викликів теперішнього часу. Мігрантська криза, яка охопила західний та північний європейські простори створила засади для корінної зміни поглядів стосовно гуманітарної допомоги. Незважаючи на попередні заяви прем'єр міністру Швеції Стефана Левена, держава

опинилася не спроможною діяти у рамках намічених планів щодо надання притулку мігрантам [69]. Також, слід зазначити про нестабільну ситуацію з приводу оцінки та реакції шведського населення на дані зовнішньополітичні заходи, що у свою чергу погіршує процес прийняття конструктивних рішень внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Слід також акцентувати увагу на поширенні радикальних ісламістських течій з боку прийнятих Швецією мігрантів. Зазначений факт свідчить про активний анти-ісламістський прояв серед шведського населення [92]. Досвід 2015 року та сьогоднішні події в середині держави виступають рушійною силою задля радикальних дій влади з приводу своєї міграційної політики. Як заявив міністр внутрішніх справ Швеції Андерс Ігеман 28 січня 2016 року: Швеція має намір депортувати приблизно 80 тисяч біженців, яким було відмовлено у праві на проживання [78]. В даному випадку, для північної держави європейського простору доцільним рішенням виступає поглиблення у співробітництві та кооперація із іншими європейськими державами, які потерпають від нинішньої кризи.

Також, однією з актуальних напрямків гуманітарної діяльності Швеції виступає доцільна участь у наданні всебічної допомоги Україні. Швеція є однією з учасниць ряду проектів спрямованих саме на встановлення мирного режиму регулювання конфлікту на сході України, та опосередковано здійснює ряд інвестиційних проектів, тим самим бере участь у структурній відбудові держави. 2015 рік відзначився наданням пропозиції Швецією щодо безвідсоткового кредиту Україні, на що, у свою чергу, українське керівництво відреагувало як на «вчинок дружньої держави» [66]. До того ж, 16 березня 2016 року, шведський уряд прийняв рішення збільшити розмір гуманітарної допомоги Україні на суму у 3,2 мільйони євро, тим самим збільшуючи розмір загальної суми до 14,5 мільйонів [67]. Звертаючи увагу на внутрішньодержавні складнощі, активна участь Швеції у процесі допомоги Україні можна зазначити як особливий крок на шляху співробітництва двох держав. На сьогоднішній день, участь Швеції у процесах відбудови

українських територій, та масштабна підтримка інтересів східноєвропейської держави має одне з провідних значень для самої України.

Трансформація нейтралітету яскраво проявляється у такому середовищі діяльності країни як участь у миротворчих операціях. Хоча Швеція і раніше широко користувалися авторитетом міжнародного посередника, після приєднання до ЄС у 1995 р. та прийняття рішень модернізувати політику нейтралітету у Стокгольмі з'явилися нові можливості участі у глобальних акціях через структури Євросоюзу та євроатлантичних механізмів. На сьогодні Швеція веде військові дії в Афганістані під командуванням НАТО, шведські військові підрозділи прийняли участь в операціях по врегулюванню кризи в Косово та Македонії. Швеція приймала участь у в операції у Лівії. Таким чином проведений аналіз свідчить про те, що шведський нейтралітет кінця ХХ ст. початку ХХІ ст. звузив свої кордони практично зводиться к поняттю позаблоковості, тим самим не входження у військові блоки.

Особливий інтерес представляє досвід Фінляндії в реалізації політики нейтралітету. Де боротьба за нейтралітет проходила через десятиріччя після військової історії [18]. Фінський нейтралітет як і самостійна історія фінської держави, має куди меншу історію ніж шведський та швейцарський. Подібно австрійському він з'явився після 1945 р. багато в чому за тією ж причиною – за бажанням СРСР. Фіни бачили в нейтралітеті можливість уникнути нового конфлікту з могутнім сусідом. Законодавчо фінський нейтралітет, однак, не формулювався, а СРСР дав визначені гарантії безпеки цієї країни в радянсько-фінському договорі «Про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу» від 4 квітня 1948 р., що складався з наступних статей:

Ст. 1. У випадку, якщо Фінляндія чи Радянський Союз, через територію Фінляндії, стануть об'єктом військової агресії з боку Німеччини чи будь-якої союзної з нею держави, Фінляндія, вірна своєму боргу самостійної держави, буде боротися проти агресії. Фінляндія направить при цьому всі наявні в її розпорядженні сили на захист недоторканості своєї території на суші, на морі й у повітрі, діючи в межах своїх кордонів, у відповідності зі своїми

зобов'язаннями за цим Договором, за допомогою, у разі потреби, Радянського Союзу чи разом з ним. У зазначених вище випадках Радянський Союз надавав Фінляндії необхідну допомогу, про умови якої Сторони домовляться один з одним.

В Ст. 2 зазначалося: «Високі Договірні Сторони будуть консультиватися один з одним у випадку констатування погрози військового нападу, передбаченого в ст. 1».

Фінляндії пощастило уникнути цілковитої підлеглості СРСР. Влада у Фінляндії не належала комуністам, а тому там збереглися всі політичні свободи, і комуністичну ідеологію можна було критикувати. Важко зрозуміти, чому СРСР не скористався зі своєї перемоги у 1944 р., аби здійснити у Фінляндії той самий план, який реалізовано в Румунії та Болгарії. Можливо тому, що СРСР не мав тут прямих інтересів. Єдине, що зробив тоді СРСР, він не впустив Фінляндію до ООН (наклав «вето») [19,24].

По суті, цей договір можна вважати договором про обмежений військовий союз. СРСР не строго зобов'язувався захищати Фінляндію у випадку агресії проти неї, а лише припускав таку можливість. Більш того, Фінляндія зобов'язувалася перед СРСР захищати свою територію тільки від цих держав. Таким чином, гарантійні зобов'язання обох сторін формально були вкрай обмежені. У 1948 році не існувало ні ФРН, ні ГДР, ні НАТО, і не можна було говорити про будь-яких союзників Німеччини, тому що всі договори, укладені з Берліном його сателітами в Другій світовій, були вже денонсовані. Тобто, відповідно до букви договору, СРСР не захищав Фінляндію, наприклад, від американського нападу і не зобов'язував її пручатися американцям, якщо ті через фінську територію нападуть на СРСР. Хоча холодна війна швидко розпалювалася, документ був складений так, начебто конфлікт союзників по Другій світовій виключений. Контекст договору змінився в 1955 році, коли ФРН (у день Перемоги) була прийнята в НАТО, хоча мирний договір з Німеччиною на той момент був відсутній (але в січні 1955 р. СРСР заявив про припинення стану війни з Німеччиною).

Отже, тепер союзниками Німеччини ставали всі країни НАТО, і Фінляндія зобов'язана була захищати від них свою територію. Більш того, у такій ситуації входження Фінляндії в Північно-Атлантичний блок уже формально суперечило б договору 1948 р. Але показово, що в тім же 1955 р. Фінляндія домовилася зі СРСР про його відхід (із січня 1956 р.) зі своєї єдиної військово-морської бази на фінській території – таке рішення СРСР уплинуло не тільки гарні відносини з Фінляндією і зміни в зовнішній політиці, що привнесло керівництво Хрущова, але і та обставина, що Швеція вирішила не приєднуватися до НАТО [19].

Звичайно, можна говорити, що фінський нейтралітет, на відміну від шведського, був у помітній мірі нав'язаний ззовні. В роки холодної війни на Заході був пущений в оборот термін «фінляндізація», звичайно уживаний у зневажливому контексті. Однак без військового союзу з економічно і культурно подібними євроатлантичними країнами, без великих військових витрат на підтримку нейтралітету, Фінляндія змогла швидко розвивати ринкове господарство і плюралістичну демократію.

Договір містив обов'язки у можливості військового співробітництва обох країн при певних вимогах у 1980 рр. Фінляндія фактично стала міжнародно-признаним, у тому числі і Москвою нейтральною державою [18,64]. У 1991 р. разом з розпадом Європейського Союзу Договір о дружбі співробітництва та взаємної допомоги припинив свої дії. В цей період Фінляндія вносить свої перші зміни в трактовку свого нейтрального статусу, так прийнявши формулювання військового неприєднання та самостійної оборони у 1992 році, уряд виключив поняття «нейтралітет» вже в докладі парламенту з проблем безпеки у 1995 році. У докладі, представленому у 1997 р. більш виразно було сказано о можливостях отримання військової допомоги ззовні: «...якщо власні ресурси Фінляндії виявляться недостатніми, вона може, у відповідності з Уставом ООН, звернутися за допомогою к іншим країнам для відображення нападу». Відповідно замість «самостійно оборони» стали говорити о «переконливій обороні» [20].

Новий підхід до визначення свого статусу було обумовлено тими геополітичними змінами, які відбулися у Європі та світі в результаті краху біполярної системи. Розпад СРСР мав для Фінляндії катастрофічні наслідки, її економіка була пов'язана на економіці СРСР куди йшло більш 60% експорту. Країна вступила у полосу глибокої економічної кризи [19,42]. Вихід з нього країна бачила у включенні в процесі у європейську інтеграцію у 1995 році Фінляндія вступає в Європейський Союз. З цього часу і по нині Фінляндія визначає пріоритети своєї зовнішньої політики саме європейський вектор, пов'язаний перед усім с діяльністю ЄС. Країна активно приймає участь у всіх напрямках ЄС у тому числі і створенні єдиної оборонної політики та політики безпеки.

Саме в цей період фіни набагато раніше чим шведи почали говорити о можливостях будь яких «опцій» для політики безпеки країни. Особливо це проявилось у період, коли президентом був соціал-демократ М. Ахтисаарі (1994-2000 рр.), котрий вперше фактично закріпив можливість вступу Фінляндії в НАТО [18,67].

В принципі сама по собі концепція «опцій», тобто допуск різних варіантів розвитку політики безпеки, особливих заперечень викликати не можна. Вона так чи інакше присутня у зовнішньополітичних та оборонних доктринах багатьох країн не суперечить схваленим у рамках ОБСЄ положенню о праві кожної країни самостійно приймати рішення в області забезпечення своєї безпеки. При виборі цього чи іншого варіанту слід також враховувати інтереси безпеки інших країн, їх можливі заклопотаності, зважувати, як це здається на положенні у навколишньому регіоні і на міжнародній ситуації у більш широкому плані.

Фінляндія включилася сьогодні в процес активного співробітництва з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру» та зробило значно багато по шляху зближення з НАТО. Це і перевід збройних сил на стандарти НАТО, і відпрацювання взаємодії з НАТО шляхом участі у спільних маневрів, використання для поглиблення «оперативної сумісності» заходів в

рамках «Партнерства заради миру» та багато іншого. Головнокомандуючий збройними силами Фінляндії адмірал Ю. Каскеала підтвердив, що фінська армія повністю готова до вступу в НАТО.

У цілому питання о можливості та строках вступу в НАТО, в останній час вийшло на дну з перших позицій у фінської зовнішньополітичної дискусії, поки що залишається до кінця не проясненим. Не дав остаточної відповіді на це питання і схвалений восени 2004 року фінським парламентом доклад уряду з безпеки та оборони, котрий містить рекомендації відносно політики країни на наступні чотири роки. В цьому документі, на відміну від попередніх, військове неприєднання згадується побіжно, проте більш виразно говориться, що і в подальшому зберігається можливість вступу в НАТО. При цьому НАТО характеризується як головна організація трансатлантичної політики безпеки та співробітництва саме в цій сфері, підкреслюється, ніби розширення союзу сприяло б укріпленню стабільності в Північній Європі [18].

У той же час необхідно підкреслити, що це питання носить яскраво виразний дискусійний характер. Частина фінської політичної еліти виступають проти вступу в НАТО за зберігання статусу позаблокової держави. Так проти вступу виступала також президент Фінляндії Т. Халопен, а також прем'єр – міністр який заявив, що Фінляндія не потребує членства в НАТО, вважає прем'єр-міністр Фінляндії. «Яка в цьому може бути необхідність? Ніхто нам не погрожує. Ситуація навколо нас постійно змінюється в кращу сторону, і ми приймаємо участь у міжнародних операціях на інших основах» - підкреслив Ванханен. На його думку, членство Фінляндії в НАТО тільки додало би громадянам неспокій у тому випадку, якщо б фінським військовослужбовцям прийшлося би приймати участь в операціях у самих «гарячих точках». «Більш природним є можливість розвивати міжнародне співробітництво в ході операцій під управлінням ООН та Євросоюзу. Участь у тяжких суто військових операціях тільки б додало внутріполітичної напруги» - вважає прем'єр-міністр Фінляндії [79].

Що стосується суспільної думки країни, то більшість жителів Фінляндії як і раніше виступають за збереження нинішньої політики військового неприєднання. У той же час останні опитування суспільної думки показують, що їх позиція випробовує постійні коливання, при тому негативна динаміка посилювалась. Так, опитування, призведений у кінці 2005 року, показав що якщо у червні 2004 р. кількість противників складало 64%, а в лютому 2005 р. – 57%, то зараз воно складає вже 55%. Приблизно п'ята частина ще не визначилась.

Більше трьох чвертей опитуваних вважають, що по такому важливому питанню слід провести загальнонаціональний референдум, як це було перед вступом Фінляндії у Європейський Союз. Однак далеко не всі фінські політики підтримують цю ідею, вважаючи, що рішення повинно бути прийнято на державному рівні. Цікаво, що у відповідності з опитуваннями – якщо уряд Фінляндії все ж таки вирішить подати заявку в НАТО, 49% будуть готові підтримати це рішення, «якщо для цього буде достатнє мотивування» [18].

У питанні о пошуку моделей своєї безпеки в позиції Північних країн, в тому числі і Фінляндії більшу роль відіграв грузинський конфлікт серпня 2008 р. Так вважає російський дослідник К.Воронов цей швидкоплинний конфлікт, в якому Росія застосувала свої збройні сили проти другої суверенної держави, і реакція НАТО на ці події змусили всі країни Північної Європи по-новому поглянути на проблему своєї безпеки [10]. Та знову предметом обговорень стало питання о створенні своєї регіональної системи безпеки.

Ініціатором став колишній норвезький міністр іноземних справ Т. Столтенберг. За дорученням Північної Ради їм було підготовлено доклад «Північне співробітництво у зовнішній політиці безпеки, у 2009 році де були викладені конкретні пропозиції по розширенню взаємодії у зовнішній політиці та сфері безпеки, а також своє бачення можливих перспектив розвитку субрегіону [12].

Дана ініціатива примітна, окрім іншого, з двох причин. По-перше, увага було приділено тим областям північного співробітництва, які було негласним табу під час холодної війни. К тому ж у північних країн не має продуктивних традицій відносно військово-політичних зв'язків. Переговори о створенні північного оборонного союзу 1948-1949 рр. провалилися у результаті субрегіон з військово-політичної точки зору було фактично розділено навпіл. Майже теж саме відбулося у 1970 р. під час переговорів о «плані НОРДЕК» – субрегіональній економічній організації, коли Північ знову розколовся – тільки три країни вступили в ЄС, а дві zostалися поза інтеграційного об'єднання. Важко уявити, але в рішеннях, поворотні моменти історії сім'я північних народів (саме особливе тісне суспільство націй, об'єднане фундаментальною суспільністю по широкому колу проблем) не гуртувалися, а розходилися через протиріччя, конкуренції та ревності. По-друге, зараз ві північні країни проявили справжній інтерес до колективних дій, в цій серії відкрилися нові можливості для співробітництва. Світова криза, який не обійшов їх стороною, підштовхнув до пошуку додаткових сумісних рішень з виходу з нього [10].

Доклад Т. Столтенберга представляється достатньо позитивним. У докладі містилося 13 пропозицій направлених на закріплення безпеки в регіоні. Фінляндія повністю підтримала ці пропозиції, у тому числі взяла на себе обов'язки брати участь у контролі над повітряним простором, а також в укріпленні субрегіонального військово-політичного та оборонного співробітництва на основі якісної переробки пропозицій оглядового доповіді міністрів оборони Норвегії, Швеції і Фінляндії у 2008 р., в якому говориться о тому, що у малих країнах вкрай обмежені можливості для самостійного пристосування до вельми витратної сучасної військово-технологічної гонки. Ці країни в умовах обмежених оборонних бюджетів і жорсткої конкуренції у військово-технічній сфері змушені скорочувати підрозділи своїх ВС, для того щоб забезпечувати необхідний рівень закупівлі сучасних озброєнь. Тому

субрегіональні військово-технічне співробітництво є для них самим прийнятним, а можливо і єдиним засобом оптимізації військових витрат [11].

Фінляндія підтримала ініціативу по створенню північних сил по запобіганню конфліктів та субрегіональної стабільності була залишена для уточнень і детальної доробки силовими відомствами цих держав. У спільній декларації прийнятої по підсумкам цієї наради, офіційно схвалено установи сил швидкого реагування, котрі вже існують у вигляді наявних військових та громадянських формувань, однак їх структура та підпорядкованість ще повинна бути детально опрацьована у близькому майбутньому. Вслід за цим у Хельсинки 5 листопада 2009 р. на зустрічі міністрів оборони п'яти північних держав була заснована нова організація (Nordic Defence Cooperation), (Nordefco), метою якої є зменшення витрат на оборону та підвищення ефективності цих країн [21].

Починаючи із 90-х років ХХ століття, політична модель «нейтралітету» Фінляндія, на ряду із іншими державами які дотримувалися тотожного принципу, зазнала кардинальних змін. З урахуванням зовнішньополітичних процесів кінця ХХ століття, факт остаточної трансформації варто враховувати як цілком раціональний та логічний збіг обставин. Розглянувши особливості трансформації нормативних основ фінського та шведського нейтралітету, можна сказати, що наприкінці ХХ століття, концепція нейтралітету обох держав потребувала перегляду, за рахунок тогочасних тенденцій глобалізації.

Фінляндія, на сьогоднішній день вважається одним з найактивніших учасників миротворчої діяльності. Миротворчість держав Північної Європи набула значних трансформацій, як у військово-промисловій так і у стратегічній сферах. Скандинавські держави ґрунтовно відійшли від принципової негативної позиції до застосування силових методів за кордоном, та взяли участь із країнами Заходу майже у всіх найконфліктніших операціях [8]. Починаючи ще з 80-х років ХХ століття, Фінляндія здійснює свій прояв у миротворчих операціях ООН. Період який припадає на час

перебування на чолі держави Мартіі Ахтисарі, вважається максимально успішним саме у даній сфері. На сьогоднішній день, найбільша кількість саме фінського контингенту налічується у рядах миротворчих військових загонів, присутніх майже у всіх наймасштабніших операціях.

Проте фактор участі Фінляндії у миротворчій сфері не варто оцінювати однозначно. Перш за все, даний вектор зовнішньої політики класично аргументується виходячи із власних інтересів держави. Присутність військового контингенту Фінляндії, на теренах конфліктних регіонів являється одним із важелів впливу, та координації ситуації. Іншим фактором вище зазначених операцій опосередковано виступає фактор зближення країн Північноєвропейського регіону, який виступає новим поштовхом в сфері військової політики та політики безпеки. Фінляндія в даному контексті не являється виключенням. Більше того, країни субрегіону за останні півтора століття були вимушені піддаватися впливу зовнішньополітичної середина: на заході – Великобританія, а потім США; на півдні – континентальна Європа, Німеччина; та на сході – Росія (СРСР) [9]. Однак на сьогоднішній день, вплив зовнішньої середина Фінляндії, і загалом Північної Європи, потерпів значних змін. Виходячи із цього, слід сказати про якісно новий спектр зовнішніх чинників, який впливає на рішення скандинавських держав.

Однак, за останні два десятиріччя участь Фінляндії у миротворчих місіях під керівництвом ООН знизилася. Основною причиною вважається збільшення присутності фінського контингенту в операціях під керівництвом ЄС та НАТО [74]. Зазначений факт має витвір у відсутності необхідних операцій на думку фінського уряду. Не зважаючи на це, у літку 2012 року Фінляндія повернулася у миротворчу акцію під назвою «Тимчасові сили ООН в Лівані». Фінляндія вважає одним із перспективних напрямків власної оборонної політики участь у миротворчих операціях зі встановлення миру. Держава поглиблює власно двостороннє співробітництво з НАТО щодо взаємодії в контексті процесу планування та аналізу Партнерства заради миру і веде активний діалог з питань безпеки. Фінляндія брала участь у всіх

операціях під проводом НАТО починаючи з кінця ХХ століття. На сьогоднішній день, позиції фінського контингенту залишаються майже незмінними.

Однак, повертаючись до питання сучасної трансформації політики нейтралітету Швеції та Фінляндії, варто розглянути ряд моментів. Як зазначається вище, сьогодні Фінляндія та Швеція, як самостійні актори міжнародних відносин, мають можливість формувати власну стратегію ведення діяльності за межами своїх кордонів. В умовах пост-біполярної системи міжнародного світу, та в умовах глобалізації, керівництво Північних держав, також змушено формувати власну політику виходячи із зовнішньої середи.

В даному контексті важливої ролі заслуговує питання позиції Росії та її ролі у відході Північноєвропейських держав від традиційних форм нейтрального співіснування. В першу чергу, дане питання стосується найближчого сусіда Російської Федерації – Фінляндії. Соціальна думка в середині держави має неоднозначні прояви. Питання повинно бути розглянуто у більш ширшому контексті російської заклопотаності у зв'язку із зміною ситуації на Півночі Європи, та конкретного подальшого шляху НАТО. Існує ряд проблем, які безпосередньо або опосередковано зачіпають національні інтереси Російської Федерації [12, с.112]. Проте більш актуальним фактором в даному розгляді виступає значення Росії та її діяльності для подальшого розвитку відносин Північноєвропейської держави із НАТО. Більш того, питання геополітичних позицій Фінляндії вимагає від держави саме додержання принципових норм нейтральної політичної моделі. Даний чинник виступає одною з найважливіших переваг саме такої зовнішньополітичної установи країни. Проте, поставлене питання також варто розглядати враховуючи агресивну діяльність Росії на теренах Сходу України, що у свою чергу спонукає уряд Фінляндії розробляти значно нову стратегію ведення зовнішньої політики.

Особливої уваги заслуговує вплив саме зовнішньополітичної атмосфери та діяльності близько розташованих держав. Перш за все, необхідно розглянути зовнішній вплив східного спрямування, а саме – Російської Федерації. До 2008 року, питання членства Північноєвропейських держав у воєнному блоці розцінювалося як не вартий крок. Дане твердження ґрунтувалося загалом на думці, що Північноатлантичний альянс опосередковано пов'язаний із Вашингтоном, що у свою чергу також носить негативні риси задля вибору власної політичної спрямованості держав. Події 2008 року на теренах Південної Осетії, одразу ж мали вплив на світову громадськість. Діяльність Росії в даному конфлікті була розцінена державами Північного регіону, як дестабілізуючий фактор міжнародних відносин. Даний факт поставив у центр дискусії нові питання. Традиційно конструктивні відношення між РФ та Фінляндією відчували негативний сплеск. Думка громадськості, також опосередковано зазнала змін. Звична оцінка членства скандинавських держав змінилася на користь прихильників даної форми зовнішніх відносин.

Дивлячись крізь ретроспективу Фінляндії за останні 15 років, питання змін нейтральної форми ведення оборонної політики, на сьогоднішній день дійшло майже пікового рівня. Важливим акцентом сучасної глобалізованої міжнародної середовища виступає наявність та розвиток терористичної та конфліктної діяльності. Особливо даний факт знаходить прояв у сучасній ситуації на Європейському просторі. У свою чергу, діючі уряди держав Північної Європи змушені вдаватися до нових форм діяльності. На початку 2016 року, уряд Фінляндії почав розгляд перспектив стосовно членства в НАТО, які, закінчилися на весні того ж року [57]. Більш того, повертаючись до питання відповідної реакції Росії, слід зазначити що, уряд Фінляндії заявив про готовність відправлення військового контингенту на кордон із Росією, причиною чого вважається потік мігрантів. Але, даний факт, варто брати до уваги також в контексті майбутніх рішень держави в контексті Північноатлантичного співробітництва. В останній період часу, уряд в

обличчі президента країни висловив ініціативу проведення референдуму щодо вступу в НАТО [5].

Переходячи до розгляду сучасного стану безпеки на європейському просторі, та діяльності Фінляндії з приводу вирішення кризових тенденцій, слід виокремити деякі особливості. Враховуючи сьогоденні тенденції міграційної кризи у європейських державах, можна говорити про схожість фінської політики із загальноєвропейською. Починаючи з 2015 року Фінляндія стала однією із держав які потерпають від даної проблеми. Однак діяльність уряду даної держави сьогодні можна охарактеризувати як тотожну початковій, а саме: Фінляндія продовжує активно приймати мігрантів із країн Близького сходу, на відміну від її нейтрального сусіда Швеції [33]. Однак, треба також говорити про зменшення рівня притоку мігрантів саме в дану країну. В зазначеній позиції держави, як згадано раніше, просліджується чітка схожість із загальноєвропейською політикою безпеки.

Немало значною слід також відмітити позицію сучасного уряду Фінляндії щодо загальноєвропейської оборонної системи, питання якої сьогодні набирає все більшу актуальність. Останнім часом, Фінляндія все більше наголошує на тому, що Європейський Союз, здатен власноруч вирішувати питання власної безпеки, без втручання Північноатлантичного альянсу. Із даного приводу, правляча верхівка неодноразово закликала держави Європейського Союзу до збільшення військових затрат [59]. Даний факт, свідчить про характер трансформації військово-політичного стану Фінляндії, та активізацію оборонного вектору у європейській політиці даної держави.

Уряд Фінляндії, також, приділяє увагу фактору розвитку сучасних загроз, який, в першу чергу, на їхню думку, має прояв у розвитку гібридних загроз та тероризму. Більш того, фінська правляча верхівка, також говорить про необхідність розвитку сфери кіберзахисту, враховуючи недавні кібер напади у самій Фінляндії [34]. Зазначені факти, дають змогу говорити про

активізацію розвитку оборонної політики Фінляндії, та впровадження даних ідей у загальноєвропейську політику.

Одним із найбільш дискусійних питань у сфері військово-політичної спрямованості Фінляндії сьогодні залишається питання співпраці північної держави із Північноатлантичним альянсом. Враховуючи вказаний вище нейтральний статус даної держав, слід також говорити про співробітництво між даними суб'єктами міжнародних відносин. Незважаючи на позаблоковий статус, Фінляндська Республіка активно взаємодіє із військово-політичним блоком НАТО на основі програми «Партнерство заради миру». На сьогоднішній день, можна говорити, що саме Фінляндія вважається одним із найактивніших партнерів даної організації, на ряду із повноправними її членами. Як відомо, особисто для Фінляндії, Північноатлантичний альянс вважається одним із просторів європейської консолідації та оборони. Даний факт підкріплюється заявами президента держави щодо збільшення військових затрат європейських держав у рамках НАТО [59]. Активна присутність Фінляндії у вирішенні основних засад загальноєвропейської безпеки просліджується передусім саме в даному векторі. Більш того, багаторазова участь фінських військових сил у миротворчих операціях на базі НАТО, закріпило за Суомі статус активно учасника оборонного процесу. Зазначений факт дає змогу державі ефективно втручатися у процес вирішення основних проблем безпеки саме Європейського регіону.

Також, не малозначним питанням у сфері реалізації політики нейтралітету Фінляндії виступає питання арктичного вектору. Як відомо, Фінляндія являється однією з держав які активно приймають участь у розгляді всіх питань пов'язаних із Арктичним простором. Враховуючи прискорення процесу доступності даного регіону задля освоєння, все більш питань підіймається серед найбільш значних претендентів на діяльність та охоплення даної території. Фінляндія, у свою чергу, включається у розгляд деякої кількості тем, перш за все, пов'язаних із екологічною складовою.

Діючий президент Фінляндії Саулі Нійністо, неодноразово наголошував на ряді загроз, які вважаються неминучими при активізації промислової, військової та промислово-дослідницької діяльності у Арктиці [86]. Проте, більш вагомого значення дане питання набуває у реаліях активізації саме військової сфери діяльності з боку Арктичних держав, у даному просторі. Беручи до уваги накопичення Фінляндією значного військового потенціалу, в зазначених умовах, можна говорити про арктичний вектор трансформації нейтралітету Фінляндії.

Подальший розвиток зазначеного явища слід вважати об'єктивом, виходячи із сучасних умов на міжнародній арені. Присутність військової складової у Арктичному просторі, так чи інакше, формує основи задля посилення військово-політичної сфери держави. Більш того, даний факт, знову натякає на думку щодо відношень Фінляндії із Північноатлантичним альянсом. Враховуючи заінтересованість близького сусіда Фінляндії – Росії у активній присутності власних військових сил на теренах Арктики, дане питання набирає все більшої актуальності.

Таким чином ми бачимо, що юридично залишаючись в статусі позаблокової держави нейтралітет Фінляндії трансформується інтеграційна політика в рамках ЄС з січня 1995 р. змінила де-факто статус країни. Саме після офіційного прощання з «фінляндізацією» проходить переосмислення сутності нейтралітету, відмова в офіційних документах від цього терміну заміна його позаблоковості, а також офіційна заява яка отримала у зовнішньополітичній доктрині можливість «опцій». Країна яскраво демонструє своє прагнення до формування нової моделі безпеки, участь у її створенні в рамках Євросоюзу, співпрацював з НАТО і нарешті приймає участь у створенні регіональної системи безпеки. Таким чином досвід цієї країни переконливо свідчить, що у класичному розумінні нейтралітет не співпадає системі міжнародних відносин яка склалася к кінцю ХХ початку ХХІ ст., вони в умовах глобалізації практично не здійснився.

У рамках позаблоковості Фінляндія успішно реалізує свій зовнішньополітичний курс інтегруючись в економіку та приймаючи участь у колективних діях з забезпечення безпеки країни. Серед напрямлень з забезпечення безпеки країни Хельсинки вважає важливим і пріоритетним участь у миротворчих операціях. На сьогодні Суомі має своїх представників в Афганістані, тобто від традиційного фінського миротворчості країна перейшла до повсякденного застосування національної історичної парадигми. У той же час більшість фінів дотримуються стародавньої формули президента У. Кекена: «Фінляндія доктор, а не суддя у міжнародних спорах». Фіни як і шведи вкрай чутливий до втрат своїх військовослужбовців. Тому влади цих країн прагнуть до звуження своєї участі безпосередньо у військових акціях, змінюючи їх гуманітарною допомогою, діями по покращенню соціально-економічної ситуації будови громадянської інфраструктури. Але навіть цей рівень участі у військових діях свідчить про те, що зміст нейтралітету у політиці цих країн не відповідають його класичному тлумаченню, політик нейтралітету наповнюється новим змістом, щоб найбільш адекватно реагувати на виклики та вимоги сучасної парадигми безпеки.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши питання трансформації нейтралітету відповідних країн як інструменту забезпечення регіональної безпеки Північної Європи, слід зазначити про значний перехід зовнішньої політики зазначених акторів у новий формат. Нові загрози сформували передумови задля розвитку власної сфери безпеки задля імовірної протидії дестабілізуючим факторам. На сьогоднішній день, геополітичне становище Швеції та Фінляндії має ряд позитивних та негативних наслідків для власної зовнішньої політики. Розвиток миротворчої діяльності, в даному вимірі, можна вважати одним із раціональних кроків на шляху до зміцнення сфер національної та регіональної безпеки.

Політика нейтралітету на сьогоднішній день продовжує існувати за рахунок дотримання основних концепцій даної моделі поведінки. Однак, блискуче лавірування між співробітництвом із Російською Федерацією та Північноатлантичним альянсом насуває на думку щодо вдалого використання політики нейтралітету в якості інструменту регіональної безпеки в Північній Європі.

Сучасні тенденції глобалізації ставлять перед діючим урядом держав значну кількість питань, потребуючих вирішення. З урахуванням даних подій, модель фінського та шведського нейтралітету підлягає більш значному перегляду, та відходу від застарілих практик зовнішньополітичної діяльності. Загальна політика Північноєвропейського регіону загалом, сьогодні виражається в активній участі держав у протистоянні міжнародним конфліктам та встановленню мирного режиму співіснування. Позиція Фінляндія у даному векторі виступає як одна з найактивніших, наряду із країнами Європейського союзу.

Отже, відповідно до визначених концептуальних ознак нейтралітету можна зробити висновок, що Фінляндія, Швеція та Ірландія є позаблоковими країнами. Упродовж декількох десятиліть Швеція та Фінляндія, забезпечували національну безпеку і оборону, покладаючись на власні сили та міжнародні гарантії їх нейтрального статусу, але співробітництво з міжнародними організаціями, такими як ООН, НАТО, ЄС посідає ключове місце в зовнішній політиці та політиці безпеки європейських нейтральних країн. Аналізуючи причини вибору політики нейтралітету можна зробити висновок, що цей вибір був продиктований зовнішньополітичними чинниками: нейтралітет Фінляндії почав функціонувати з 1955 р., тому як обумовлений геополітичним розташуванням країни. Підтримка позиції нейтралітету/позаблоковості такими країнами, як Австрія, Швеція, Фінляндія, Ірландія у сучасних умовах створює для урядів цих країн суттєві проблеми як юридичного, так і етичного характеру. Слід зазначити, що для більшості країн ЄС загроза безпосереднього воєнного нападу, який

загрожував би їхній територіальній цілісності є неактуальним, оскільки переважна кількість країн-членів ЄС є членами НАТО.

ВИСНОВКИ

Виходячи з досвіду минулого століття, можна констатувати, що концепція нейтралітету показала свою життєздатність, витримавши найбільш екстремальні періоди історичного розвитку. Більш того, вона придбала глобальний вплив, що, зокрема, виявилось в створенні Руху неприєднання, відродження якого в майбутньому безсумнівно відбудеться.

Нейтралітет відіграв роль своєрідного фільтра, захищаючи країну від негативних впливів наслідків протиборства зовнішніх сил, він дає їй можливість зосередитися на ефективному рішенні внутрішніх проблем, дозволяючи при цьому розвивати міжнародне співробітництво в контексті власних інтересів. Тому, створюючи умови для динамічного внутрішнього економічного і демократичного розвитку, нейтралітет мав не тільки зовнішній, але і не менш важливий внутрішній вимір, таким чином нейтралітет забезпечував національну безпеку країни.

У той же час, в умовах глобалізації принципово змінюючи парадигму безпеки з'явилися загрози, які носять глобальний характер, актуалізується проблема пошуку моделей національної безпеки, найбільш адекватних новим викликам.

Виникає ряд нових концептуальних підходів до забезпечення безпеки держави в умовах глобалізації. Це модель кооперативної безпеки, демократичного світу та ряд інших. У їх контексті йде трансформація існуючих інститутів міжнародної безпеки, які інколи тісно пов'язані з забезпеченням національної безпеки держав. Це стосується НАТО, ОДКБ та ряду інших структур.

Йде формування системи безпеки в рамках Європейського Союзу, куди на сьогодні входить і більшість країн які мають статус нейтральної держави. Все це фактично зробило для цих країн реалізацію політики нейтралітету в

його класичному розумінні. Вивчення досвіду країн Північної Європи, проведення політики нейтралітету в умовах краху біполярної системи та інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів, які переконливо свідчать о тому, що ці країни у різному ступені та з різних боків, послідовно йдуть по шляху трансформації політики нейтралітету, вступивши на шлях інтеграції європейського та світового простору.

Аналіз зовнішньої політики Швеції свідчить про те, що після закінчення Холодної війни, Швеція офіційно декларує нейтралітет, одночасно йде по шляху його трансформації, особливо це стало яскраво проявлятися після вступу країни в ЄС. Йде процес зближення Швеції з НАТО. Швеція прийняла участь у військових діях в Афганістані, Лівії у миротворчих операціях в рамках НАТО. Швеція активно підтримує проект створення системи безпеки в рамках Північного союзу. Можна сказати, що шведський нейтралітет кінця ХХ початку ХХІ ст. звузив свої кордони та практично сьогодні, точніше говорити о статусі позаблоковості Швеції.

Досвід Фінляндії переконливо демонструє прагнення країни до трансформації, йде переосмислення сутності нейтралітету, відмова в офіційних документах від цього терміну, на заміну його позаблоковістю, а також офіційні заяви, які отримали закріплення у зовнішньополітичній доктрині країни, можливість «опцій». Країна яскраво демонструє своє прагнення до формування нової моделі національної безпеки, про що наочно свідчить активна участь у формуванні системи національної безпеки в рамках ЄС, а також у програмі НАТО «Партнерство заради миру» та створення регіональної системи безпеки в рамках Північного Союзу.

Трансформація нейтралітету Швеції та Фінляндії як інструмент забезпечення регіональної безпеки в Північній Європі має велике значення для формування сучасної зовнішньополітичної діяльності Північного регіону та європейського простору загалом. Проблематика даної роботи виступає характерною ознакою сьогоденних процесів у світових міжнародних відносинах.

Проаналізувавши сучасну модель шведського та фінського нейтралітету, слід зазначити низку важливих особливостей.

Модель нейтралітету Швеції на ряду з іншими нейтралами Північноєвропейського регіону має низку особливостей, які неодмінно мають вплив на зовнішньополітичну діяльність країн. Нейтралітет Швеції на відміну від інших не закріплений у жодному нормативному акті, що у свою чергу свідчить про цілком власну визначеність країни у підтриманні даного курсу. До того ж, можна констатувати, що цей стан має варіативну форму здійснення, тобто може змінюватися залежно від ситуації. На сьогоднішній день обрана для дослідження модель має цілком змінений вигляд. Просліджується чітка тенденція переходу Швеції до нових векторів зовнішньої політики, передбачаючи участь у миротворчих операціях з врегулювання міжнародних конфліктів, задля збільшення рівня національної, та як наслідок, регіональної безпеки.

Треба приділити уваги участі Швеції у міжнародних організаціях та програмах організованих військовими блоками(зокрема НАТО). Незважаючи на актуальність питання членства Швеції в Північноатлантичному альянсі, держава продовжує дотримуватися позаблоковому статусу. Хоча слід брати до уваги тенденції суспільства самої країни, щодо вступу у НАТО, проте ж уряд у свою чергу залишає таку можливість, але не змінюючи відповідь.

На сьогоднішній день миротворчість виступає одним з факторів зближення країн Північної Європи у сферах військової політики та політики безпеки. Розглядаючи це з боку віддаленості Швеції від участі у схожих операціях в минулому, можна сказати що даний факт виступає сильним поштовхом для налагоджування більш тісних стосунків між цими країнами.

Таким чином, проведений нами аналіз переконливо свідчить о тому, що в умовах глобалізації моделі національної безпеки на основі нейтралітету практично не можлива. Досвід проаналізованих країн показує те, що всі ці країни йдуть по шляху кардинальної трансформації політики нейтралітету.

В подальшому на перспективу можливо розглянути наступні варіанти політики безпеки нейтральних чи позаблокових країн, а саме:

- підтримка існуючого нейтрального статусу;
- відхід від політики нейтралітету, інтеграція в структури безпеки ЄС, але поза рамками НАТО;
- відмова від нейтрального статусу, вступ до НАТО, курс на повну інтеграцію до євроатлантичних структур безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва Е. Безпекова політика Швеції в контексті російської агресії проти Швеції // Грані. 2019. Том 22. – № 5. С. 14-24. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/1370/1350/> (дата звернення 05.04.2021).
2. Амстердамський договір. URL: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (дата звернення 15.05.2021).
3. Арктична політика Фінляндії. URL: <https://adastra.org.ua/blog/arktichna-politika-finlyandiya> (дата звернення 15.05.2021).
4. Арктична політика Швеції: чесне посередництво та інновації заради майбутнього. URL: <https://adastra.org.ua/blog/arktichna-politika-shveciyi-chesne-poserednictvo-ta-innovaciyi-zaradi-majbutnogo> (дата звернення 15.05.2021).
5. Бовал В. Будут ли Швеция и Финляндия в НАТО? URL: <http://topwar.ru/33690-budut-li-shveciya-i-finlyandiya-v-nato.html> (дата звернення 20.04.2021).
6. Борьба за Арктику: Швеция, Финляндия и Норвегия начали военные учения. URL: <http://pravoslav-voin.info/main/5982-borba-za-arktikutshveciya-finlyandiya-i-norvegiya-nachali-voennye-ucheniya.html> (дата звернення 22.03.2021).
7. Вежливцева Н.Ю. Нейтралитет Финляндии как часть её национальной идентичности // Вестник МГИМО-Университета. № 2(65). 2019. С. 86-100 URL: https://www.researchgate.net/publication/333382634_Finland's_Neutrality_as_Part_of_Its_National_Identity/fulltext/5ce9e3a792851c4eabf15e6/Finlands-Neutrality-as-Part-of-Its-National-Identity.pdf (дата звернення 12.02.2021).

8. Внешняя политика Швеции имеет вес. URL: www.sweden4rus.nu/rus/info/radio/news.asp?id=633 (дата звернення 16.03.2021).
9. Володькин А.А. Основные тенденции отношений Швеции и Финляндии с НАТО. URL: <http://ru.forsecurity.org/osnovnye-tendencii-otnosheniyshvecii-i-finlyandii-s-nato> (дата звернення 10.04.2021).
10. Волощук С. М. Трансформації зовнішньої політики нейтральних та позаблокових країн Європи в умовах постбіполярного світу. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/2340/1/%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87%20%D0%97%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86%D0%A8%D0%9D%D0%AC%D0%9E%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%9D%D0%95%D0%99%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A2%D0%90.pdf> (дата звернення 11.04.2021).
11. Воронов К. Нейтралитет в постконфронтационной Европе. Закат или поиск новых моделей // МЭМО. № 5. 2005. С. 103-111.
12. Глобальна система протидії сучасним загрозам і викликам. URL: www.globalaffairs.ru/numbers/2/1954/html (дата звернення 16.03.2021).
13. Гончаренко О. М. Альтернативи стратегії безпеки // Глобальні трансформації та стратегії розвитку. К., Либідь. 1998. С. 144-159.
14. Гриневецкий С. Шлях до активного нейтралітету // Бізнесполіграф. К. 2008. 40 с.
15. Гуров В. Європейська колективна безпека в умовах глобалізації // Ліберальна парадигма. Київ.: «ФАЗА, ЛТД». 2007. 554 с.
16. Дирда А.О. Особливості формування нейтралітету у зовнішній політиці європейських країн. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2659/2363> (дата звернення 14.09.2021).

17. Дирда А.О. Фінська політика нейтралітету: новий етап у зовнішній політиці чи еволюція «фінляндизації». URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3064 (дата звернення 12.05.2021).
18. Доклад МИД Финляндии. URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/irirs/article2863053> (дата звернення 16.03.2021).
19. Доклад Северное сотрудничество во внешней политике и безопасности. URL: www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/asscorter/2009/rapport_ths.html?id=5451 (дата звернення 17.02.2021).
20. Зленко А. Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу. URL: <http://dt.ua/articles/59267> (дата звернення 18.03.2021).
21. Камінський Є.Є., Шевченко А.Р. Забезпечення національних інтересів Швеції в умовах нейтралітету. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kaminskyi_Yevhen/Zabezpechennia_natsionalnykh_interesiv_Shvetsii_v_umovakh_neutralitetu.pdf?PHPSESSID=bqo5564d3asco71q8anbjqchu6 (дата звернення 10.05.2021).
22. Карасьов В. Неізоляціонізм, або чи є межа багатовекторності? URL: <http://dt.ua/articles/83737> (дата звернення 10.06.2021).
23. Кирпичник Р.І. Політично-культурні стримуючі фактори вступу Швеції і Фінляндії в НАТО та шляхи їх подолання. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12/11.pdf> (дата звернення 11.06.2021).
24. Коломієць О. В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: [монографія]. К. : Вид-во КиМУ, 2013. 427 с.
25. Кулагин В. Демократический мир как альтернатива мирового развития. URL: <http://russ.ru/pole/Demokraticeskij-mir-kak-al-ternativa-mirovogo-razvitiya> (дата звернення 10.09.2021).
26. Кучинская М.Е. Куда идут бывшие «евронеутралы» // Оборона и безопасность. С.109-127.

27. Літвін Л. А. Моделі національної безпеки: досвід для України. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4014> (дата звернення 12.04.2021).
28. Манжола В. А. Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин: [монографія]. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 167 с.
29. Мельник Н. Проблема нейтралітету в зовнішній політиці України // Політика і час. № 4. 2007. С. 44-48.
30. Мельник Н. Трансформація концепту нейтралітету // Зовнішні справи. № 10. 2009. С. 23-26.
31. Мельник О. Нові виклики та загрози вимагають нових підходів до оборони: досвід Швеції // Національна безпека і оборона. № 1. 2009. С. 30-35.
32. Михалка М. Концепція кооперативної безпеки // Вестник Московского ун-та. Серия 18. Социология и политология. № 1. 2001. С. 104-119.
33. Міхель Д. О. Основні аспекти геополітичного положення України та її зовнішньополітичний вимір. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2009_97/97-34.pdf (дата звернення 10.09.2021).
34. Мурашко В. С. Особливості інституціоналізації процесів формування механізмів забезпечення національної безпеки у провідних країнах ЄС. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5-6_2020/25.pdf
35. Мякеля Я. «Нордичний дует має триматися разом» - дослідження щодо членства в НАТО, опубліковане у Фінляндії. URL: <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-membershipfinland-sweden/UK/index.htm> (дата звернення 26.05.2021).
36. Нейтралітет, європейська безпека, партнерство: досвід Австрії, Ірландії, Фінляндії, Швейцарії, Швеції. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD131-132_2012_ukr.pdf (дата звернення 10.09.2021).
37. Новые концепции безопасности. URL: <http://www.carnegie.ru/ru/print/68751-print.htm> (дата звернення 08.09.2021).

38. Обережний рух Фінляндії до НАТО. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/1291> (дата звернення 10.04.2021).
39. Оборона Фінляндії: si vis pacem, para bellum. URL: <http://opk.com.ua/%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%97-si-vis-pacem-para-bellum/> (дата звернення 07.04.2021).
40. Общая теория национальной безопасности // Москва. : РАГС, 2005. 338 с.
41. Операція Аталанта. Руководство перешло Швеции. URL: http://www.srse/cgi-bin/international_hyhetsidor/amnessida/asp/programm (дата звернення 15.04.2021).
42. Павленко В. Воєнно-політична інтеграція країн Скандинавії в архітектурі європейської безпеки після Другої світової війни. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/wp-content/uploads/2017/12/2-Pavlenko.pdf> (дата звернення 17.03.2021).
43. Пашков М. Проблеми Європейської безпеки: позиції населення України // Національна безпека і оборона. № 9. 2001. 28 с.
44. Пашков М. Шведська модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет // Національна безпека і оборона. № 1 (105). 2009. С. 40–43.
45. Пашков М. Швецька модель безпеки: миролюбний, добре озброєний нейтралітет // Центр Разумкова. Національна безпека, оборона. № 1. 2009. С. 34-44.
46. Позаблоковість чи нейтралітет: європейський досвід. URL: https://lyudmilache.at.ua/blog/pozablokovist_chi_nejtralitet_evropejskij_dosvid/2014-06-17-2 (дата звернення 14.06.2021).
47. Пощедін О. Позаблоковість зовнішньої політики України як наслідок її геополітичного положення // Політичний менеджмент. № 5. 2011. С. 127-132.
48. Президент Финляндии. URL: <http://finnish.ru/finland/state/presidentti.php> (дата звернення 08.03.2021).

49. Ребро О. Оборонная политика Финляндии и Швеции: перспективы вступления в НАТО. URL: <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/oboronnaaya-politika-finlyandii-ishvetsii-perpektivy-vstupleniya-v-nato/> (дата звернення 09.04.2021).
50. Северный союз. Скандинавским странам рекомендовано объединиться в альянс. URL: <http://novopol.ru/text61722.html> (дата звернення 02.03.2021).
51. Скандинавська модель: секрет успіху країн Північної Європи чи система, позбавлена майбутнього? URL: <https://adastra.org.ua/blog/skandinavska-model-sekret-uspihu-krayin-pivnichnoyi-yevropi-chi-sistema-pozbavlena-majbutnogo> (дата звернення 02.03.2021).
52. Соціологічні дослідження зовнішньополітичних і геополітичних орієнтацій Австрії та її політики у сфері безпеки. URL: <http://www.niss.gov.ua/koi/book/ogljad/dod.hm> (дата звернення 12.02.2021).
53. Соціологічні дослідження зовнішньополітичних і геополітичних орієнтацій Фінляндії та її політики у сфері безпеки. URL: <http://old.niss.gov.ua/koi/book/ogljad/dod.ht> (дата звернення 11.02.2021).
54. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: [монографія]. К.: НІСД, 2010. 288 с. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Gorbulin_Kachynsky-e2dd0.pdf (дата звернення 04.03.2021).
55. Сунгурский М. Испит на нейтралітет // Україна – НАТО. № 23/ 2008. С. 21-24.
56. Телешецький О. І. Міжнародно-правове регулювання інституту нейтралітету. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/uploads/documents/32090.pdf> (дата звернення 11.04.2021).
57. Турченко О. Г. Воєнно-політична інтеграція країн в архітектурі європейської безпеки у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть. URL: <https://jpch.donnu.edu.ua/article/view/7444/7457> (дата звернення 11.02.2021).
58. Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х т. // К.: Знання України. Т.2. 2004. 812 с.

59. Финляндии не нужно вступать в НАТО. URL: <http://uffeellemann.blogs.berlingske.dk/2008/09/10svigt-ikke-ukraine> (дата звернення 10.06.2021).
60. Финляндия и США усилили военное сотрудничество. URL: <http://www.trust.ua/news/132147-finlandia-i-ssa-usililivoennoesotrudnicestvo.html> (дата звернення 14.03.2021).
61. Финский опыт нейтралитета. Что нужно учесть Украине? URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2015/08/5/7036497/> (дата звернення 21.05.2021).
62. Фінська модель: про ступінь операційності для України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pereguda_finska.pdf (дата звернення 21.03.2021).
63. Чалий В. Ми опинилися в буферній зоні, що є небезпечною для подальшого існування незалежної України // День. № 133. 2010.
64. Чому Австрія, Фінляндія та Швеція – «умовно» нейтральні? URL: <https://vn.20minut.ua/blogs/chomu-avstriya-finlyandiya-ta-shvetsiya--umovno-neutralni.html> (дата звернення 03.03.2021).
65. Шаповал В. Державний лад країн світу // [Довідник]. К. : Укр. Центр студії. 1999. 320 с.
66. Шведское председательство в Евросоюзе обещает быть непростым. URL: www.novopol.ru/text71326.htm (дата звернення 13.04.2021).
67. Швеция выйдет из состояния нейтралитета. URL: <http://topwar.ru/3968-shveciya-vyjdet-iz-sostoyaniya-neitraliteta.html> (дата звернення 23.02.2021).
68. Швеция оправит истребители в Ливию. URL: <http://news.online.ua/ukr/387796/shveciya-otpravil-istrebiteli-v-liviyu> (дата звернення 19.03.2021).
69. Швеция от нейтралитета к НАТО. URL: <http://inosmi.ru/video/20110405/168073362.html> (дата звернення 19.03.2021).
70. Яворська Г. Позаблокий статус: політичний продукт другої свіжості // Дзеркало тижня. К.: Либідь. № 15(594). 2006. 38 с.

71. Arctic Council: Sweden's Chairmanship 2011-2013. URL: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/14766> (дата звернення 20.03.2021).
72. Aunesluoma J., Rainio-Niemi J. Neutrality as Identity? Finland's Quest for Security in the Cold War. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157586025.pdf> (дата звернення 29.03.2021).
73. Austrian and Swedish Policy. NDA. Studies and reports. № 6. 1998. P. 75.
74. Baltic Billion Funds. URL: www.sweden.gov.se/sb/d/3095 (дата звернення 14.02.2021).
75. Bergqvist C. Determined by history: why Sweden and Finland will not be more than NATO partners. URL: <https://warontherocks.com/2016/07/determined-by-history-why-sweden-and-finland-will-not-be-more-than-nato-partners/> (дата звернення 24.04.2021).
76. David Arter Finland: From neutrality to NATO? // European Security. 1996. vol. 5. С. 614-632.
77. Development cooperation via the EU. URL: <http://www.sweden/gov/se/sb/d/11725/a/124100> (дата звернення 13.03.2021).
78. Emily Munro Challenges to Neutral & Non-Aligned Countries in Europe and Beyond // Geneva Centre for Security Policy. 2005. 61 с.
79. EU migrant crisis: Sweden may reject 80,000 asylum claims URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35425735> (дата звернення 21.05.2021).
80. Faloon Brian S. Aspects of Finnish Neutrality // Irish Studies in International Affairs. Vol. 1. No. 3. 1982. С. 3-12.
81. From Neutrality to Solidarity? Sweden's Ongoing Geopolitical Reorientation. URL: http://transatlanticrelations.org/sites/default/files/Chapter_4_Mike_Winnerstig.pdf (дата звернення 30.05.2021).
82. Im Kern der Schweizer Europapolitik. URL: <http://www.europa.admin.ch>(дата звернення 20.04.2021).
83. Klaus Törnudd Finnish Neutrality Policy during the Cold War. URL: <http://www.finland.lv/public/default.aspx?contentid=128377&nodeid=38434&contentlan=2&culture=en-US> (дата звернення 17.08.2021).

84. Kosovo conflict. URL: <https://www.britannica.com/event/Kosovo-conflict> (дата звернення 12.07.2021).
85. Mockli D. Schweizer Europapolitik: Wie tragfähig ist der Bilateralismus URL: <http://www.kms2.isn.ethz.ch/> (дата звернення 11.04.2021).
86. Nordic digitisation brings unwanted consequence of heightened cyber security risks URL: <https://www.computerweekly.com/news/450423212/Nordic-digisation-brings-unwanted-with-it-heightened-cyber-security-risks> (дата звернення 19.04.2021).
87. Nordic security dynamics: Past, present – and future? URL: <https://skemman.is/bitstream/1946/2272/1/Kristmundur-MA-RITGERD.pdf> (дата звернення 25.08.2021).
88. Palosaari T. Neither neutral nor non-aligned: The Europeanization of Finland's foreign and security policy. URL: <https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2017/01/ffpp03.pdf> (дата звернення 20.08.2021).
89. Peacekeeping: Swedish Troops Head for Afghanistan. URL: <https://www.strategypage.com/htmw/htun/articles/20060218.aspx> (дата звернення 18.08.2021).
90. President Niinistö in North Russia: 'If We Lose the Arctic, We Lose the World'. URL: <http://finlandtoday.fi/president-niinisto-in-north-russia-if-we-lose-the-arctic-we-lose-the-world/> (дата звернення 21.05.2021).
91. Refugee migration – a crisis for the Nordic model? URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/12488.pdf> (дата звернення 26.03.2021).
92. Russia and the security in the Baltic Sea region. URL: http://www.centrumbalticum.org/files/2157/BSR_Policy_Briefing_1_2017.pdf (дата звернення 07.03.2021).
93. Saving lives and alleviating suffering. URL: <http://www.government.se/contentassets/973d2ad8e99c41ea92b2326a2d5625d8/saving-lives-and-alleviating-suffering-policy-for-swedens-humanitarian-asistance-20102016> (дата звернення 15.09.2021).

94. Shared Responsibility: Sweden's Policy for Global Development. URL: [http:// www.sweden.gov.se/sb/d/3100](http://www.sweden.gov.se/sb/d/3100) (дата звернення 25.09.2021).
95. Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives. URL: http://library.aceondo.net/ebooks/HISTORY/Soft_Power_and_US_Foreign_Policy_Theoretical_Historical_and_Contemporary_Perspe_20121130215622888.pdf (дата звернення 17. 08.2021).
96. Sweden Protests As Russian Fighter Buzzes Swedish Spyplane Over The Baltic Sea. URL: <https://theaviationist.com/2017/06/21/sweden-protests-as-russian-fighter-buzzes-swedish-spyplane-over-the-baltic-sea/> (дата звернення 15.03.2021).
97. Sweden's policy towards other countries. URL: www.regeringen.se/sb/d/573 (дата звернення 15.09.2021).
98. Swedish government struggling over migrant crisis. URL: <http://www.bbc.com/news/world-europe-35549169> (дата звернення 25.03.2021).
99. Terror Risks in Europe to Increase in 2018 as Islamic State's Foreign Fighters Return. URL: <https://ihsmarkit.com/research-analysis/Terror-Risks-in-Europe-to-Increase-in-2018-as-Islamic-States-Foreign-Fighters-Return.html> (дата звернення 18.09.2021).
100. Terrorism in the EU: terror attacks, deaths and arrests URL: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20180703STO07125/terrorism-in-the-eu-terror-attacks-deaths-and-arrests> (дата звернення 17.09.2021).
101. The Arctic & Global Warming. URL: <https://www.greenpeace.org/usa/arctic/issues/global-warming/> (дата звернення 22.04.2021).
102. The frozen conflict between Moldova and Transnistria. URL: <https://www.theguardian.com/opinion/letter-to-the-editor/the-frozen-conflict-between-moldova-and-transnistria-111461/> (дата звернення 25.09.2021).

103. UN in talks with Sweden regarding peacekeeping forces in Golan Heights.
URL: <http://archive.indianexpress.com/news/un-in-talks-with-sweden-regarding-peacekeeping-forces-in-golan-heights/1128632/> (дата звернення 14.03.2021).

104. Walk the talk. URL:
https://www.savethechildren.net/sites/default/files/libraries/DOCS-%23299840-v1-Walk_the_Talk_Review_of_donors_humanitarian_policies_on_education_-_NRC_and_Save_the_Children_Report.pdf (дата звернення 14.08.2021).

105. What price neutrality? URL:
<http://www.economist.com/news/europe/21604586-russia-stokes-fresh-debate-among-nordics-about-nato-membership-what-price-neutrality> (дата звернення 21.05.2021).